

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ

จัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 2 (2.1)

สัญญาเลขที่ ORG66OI004

โดย รองศาสตราจารย์ ดร.อนุชาติ พวงสำลี และคณะ

ธันวาคม 2567

สัญญาเลขที่ ORG66OI004

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 2 (2.1)

คณะผู้วิจัย

1. รองศาสตราจารย์ ดร.อนุชาติ พวงสำลี
2. รองศาสตราจารย์ ดร.สิทธิชัย วิชัยดิษฐ์
3. นายบัณฑิต ศิริรักษ์โสภณ
4. นางสาวณิชา พิทยาพงศกร
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สทวรรษัญ พลหาญ
6. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อมสิน จตุพร
7. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ แสงอรุณ

สังกัด

- โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- คณะวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- นักวิชาการอิสระ
- โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ภาควิชาพื้นฐานและการพัฒนาการศึกษา
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้ประสานงานวิจัย

8. นางสาวมัลลิกา อินุคาอิ
คณะวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
9. นางสาวเวธกา แสงนิล
คณะวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สำหรับ สกสว. ใช้เพื่อการส่งเสริม สนับสนุน ขับเคลื่อนระบบ ววน.
(ความคิดเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกสว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

สารบัญ

	หน้า
สารบัญตาราง	ข
สารบัญภาพ	ค
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร (Executive Summary)	ง
บทคัดย่อ (Abstract)	ฉ
บทที่ 1 : บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของโครงการ	1
1.2 วัตถุประสงค์โครงการ	2
1.3 ขอบเขตของโครงการ	3
1.4 แนวทางการดำเนินงานและกิจกรรมต่างๆ	4
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
บทที่ 2 : วิธีการดำเนินงาน	7
2.1 การจัดการระบบความรู้และเครือข่ายการวิจัย	7
2.2 การสื่อสารสาธารณะและเวทีสัมมนาทางวิชาการ	9
2.3 การทำงานร่วมกับ PMU และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	17
บทที่ 3 : ข้อค้นพบจากการดำเนินงาน	22
3.1 รอยต่อสำคัญในระบบการศึกษาไทย	22
3.2 แนวทางการสมานรอยต่อที่มีศักยภาพ	24
3.3 การพัฒนากลไกขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง	26
3.4 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	27

สารบัญตาราง

		หน้า
ตารางที่ 1	แนวทางการดำเนินงานและกิจกรรมต่างๆ ของโครงการ	4
ตารางที่ 2	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
ตารางที่ 3	กำหนดการเวทีสัมมนา Education Journey Forum ครั้งที่ 9 หัวข้อ “แบ่งสรรทรัพยากรอย่างไรให้การศึกษาไทยไม่เหลื่อมล้ำ”	9
ตารางที่ 4	กำหนดการเวทีสัมมนา Education Journey Forum ครั้งที่ 10 หัวข้อ “การศึกษาไร้รอยต่อ: การเรียนรู้พหุวัฒนธรรม ชายขอบ และข้ามชาติ”	12
ตารางที่ 5	กำหนดการเวทีสัมมนา Education Journey Forum ครั้งที่ 11 หัวข้อ “การศึกษาไร้รอยต่อ: สมมติว่าเราคิดถูก”	15
ตารางที่ 6	กำหนดการเวทีสัมมนาเชิงยุทธศาสตร์ “การพัฒนาระบบ กลไก และแนวทางการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อการขับเคลื่อนการศึกษาไร้รอยต่อ”	17
ตารางที่ 7	กำหนดการสัมมนาเชิงยุทธศาสตร์นวัตกรรมห้องเรียน	19

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1	1
ภาพที่ 2	1
ภาพที่ 3	11
ภาพที่ 4 - 7	11
ภาพที่ 8	13
ภาพที่ 9 - 12	14
ภาพที่ 13 - 16	16
ภาพที่ 17 - 20	19
ภาพที่ 21 - 24	20

บทสรุปผู้บริหาร Executive Summary

โครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 2 (2.1) มุ่งพัฒนาองค์ความรู้เชิงระบบและเครือข่ายการวิจัยด้านการศึกษาและการเรียนรู้ พร้อมทั้งจัดทำข้อเสนอในการกำหนดแผนและแนวทางการใช้วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ววน.) เพื่อส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศ การดำเนินงานอาศัยยุทธศาสตร์สำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ การจัดการระบบความรู้และเครือข่ายการวิจัย การสื่อสารสาธารณะและเวทีสัมมนาทางวิชาการ และการทำงานร่วมกับ PMU และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ผลการดำเนินงานที่สำคัญ

การดำเนินงานด้านการจัดการระบบความรู้และเครือข่ายการวิจัยประสบความสำเร็จในการพัฒนาบทความองค์ความรู้เชิงระบบจำนวน 12 เรื่อง ครอบคลุมประเด็นสำคัญด้านการศึกษา เช่น กระบวนการนโยบายการศึกษา การมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการศึกษา และความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา นอกจากนี้ ยังได้สร้างเครือข่ายวิจัยทางการศึกษาผ่านการจัดเวทีสัมมนาเชิงปฏิบัติการที่เชื่อมโยงนักวิชาการ ครู และผู้ปฏิบัติงานเข้าด้วยกัน

ด้านการสื่อสารสาธารณะ โครงการได้จัดเวที Education Journey Forum จำนวน 3 ครั้ง โดยเน้นประเด็น “การศึกษาไร้รอยต่อ” พร้อมทั้งผลิตสื่อภาพเคลื่อนไหวขนาดสั้น 10 ชิ้น และบทความขนาดสั้น 6 เรื่อง เพื่อสื่อสารสู่สาธารณะ โดยได้รับความร่วมมือจาก ThaiPBS ในการถ่ายทอดสดเวทีสัมมนาผ่านช่องทางออนไลน์ ซึ่งช่วยขยายการเข้าถึงองค์ความรู้สู่วงกว้าง

การทำงานร่วมกับ PMU และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียดำเนินการผ่านการจัดสัมมนาเชิงยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนารอบการวิจัยและแนวทางการขับเคลื่อนร่วมกัน รวมถึงการถอดบทเรียนนวัตกรรมการเรียนรู้จากพื้นที่ปฏิบัติการ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายที่มีฐานจากความเป็นจริง

ข้อค้นพบสำคัญ

การศึกษาพบรอยต่อสำคัญ 4 ประการในระบบการศึกษาไทย ได้แก่ รอยต่อระหว่างการศึกษาในระบบและนอกระบบ รอยต่อจากความหลากหลายของผู้เรียน รอยต่อระหว่างศาสตร์และสาขาวิชา และรอยต่อระหว่างผู้ขับเคลื่อนการศึกษา รอยต่อเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพและความเท่าเทียมทางการศึกษา โดยเฉพาะในกลุ่มผู้เรียนที่มีความเปราะบางหรือมีความต้องการพิเศษ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ด้านระบบนิเวศการเรียนรู้ ข้อเสนอแนะมุ่งเน้นการสนับสนุนความหลากหลายของรูปแบบการเรียนรู้ การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการพัฒนาระบบสนับสนุนครอบครัวและชุมชน ด้านการบริหารจัดการ เน้นการพัฒนาระบบการเทียบโอนและรับรองผลการเรียนรู้ การสร้างความเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงาน และการปรับปรุงระบบการจัดสรรทรัพยากร ส่วนด้านการวิจัยและพัฒนา มุ่งส่งเสริมการวิจัยเชิงระบบและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ การพัฒนาระบบการจัดการความรู้ และการสนับสนุนการขยายผลนวัตกรรมที่มีประสิทธิภาพ

แนวทางการขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติ

การขับเคลื่อนข้อเสนอแนะสู่การปฏิบัติจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จาก “เลนส์ของรัฐบาล” สู่ “เลนส์ของผู้เรียน” พร้อมทั้งพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน สร้างกลไกการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม ตลอดจนพัฒนาระบบข้อมูลและการติดตามประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ ความสำเร็จของการขับเคลื่อนดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจาก

ทุกภาคส่วน การจัดสรรทรัพยากรที่เพียงพอและต่อเนื่อง และการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ประสบการณ์จากนวัตกรรมและแนวปฏิบัติที่ประสบความสำเร็จแสดงให้เห็นว่า การสร้างการเปลี่ยนแปลงเป็นไปได้หากมีการออกแบบและดำเนินการอย่างเป็นระบบ และได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาองค์ความรู้เชิงระบบและเครือข่ายการวิจัยด้านการศึกษาและการเรียนรู้ รวมทั้งจัดทำข้อเสนอในการกำหนดแผนและแนวทางการใช้วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ววน.) เพื่อส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศ โดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดเวทีสัมมนาทางวิชาการ และการถอดบทเรียนจากพื้นที่ปฏิบัติการ

ผลการวิจัยพบรอยต่อสำคัญ 4 ประการในระบบการศึกษาไทย ได้แก่ 1) รอยต่อระหว่างการศึกษาในระบบและนอกระบบ 2) รอยต่อจากความหลากหลายของผู้เรียน 3) รอยต่อระหว่างศาสตร์และสาขาวิชา และ 4) รอยต่อระหว่างผู้ขับเคลื่อนการศึกษา นอกจากนี้ยังพบนวัตกรรมที่มีศักยภาพในการสมานรอยต่อเหล่านี้ทั้งในระดับระบบและระดับการจัดการเรียนรู้ เช่น ระบบธนาคารหน่วยกิต การจัดการศึกษาแบบพหุภาษา และการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้นอกระบบ

การวิจัยนี้นำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายใน 3 ด้าน คือ 1) ด้านระบบนิเวศการเรียนรู้ ที่เน้นการสนับสนุนความหลากหลายของรูปแบบการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน 2) ด้านการบริหารจัดการที่มุ่งพัฒนาระบบการเทียบโอนและการเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงาน และ 3) ด้านการวิจัยและพัฒนา ที่ส่งเสริมการวิจัยเชิงระบบและการขยายผลนวัตกรรมที่มีประสิทธิผล ทั้งนี้ การขับเคลื่อนข้อเสนอแนะสู่การปฏิบัติจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จาก “เลนส์ของรัฐบาลราชการ” สู่ “เลนส์ของผู้เรียน” และการพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

คำสำคัญ: การศึกษาไร้รอยต่อ, นวัตกรรมการศึกษา, ระบบนิเวศการเรียนรู้, การวิจัยเชิงระบบ

Abstract

This research aims to develop systemic knowledge and research networks in education and learning, as well as to formulate proposals for science, research, and innovation (SRI) plans and guidelines to promote education and learning in Thailand. The study employed a mixed-method approach, including documentary research, in-depth interviews, academic forums, and lesson learned synthesis from practice-based cases.

The research identified four critical gaps in Thailand's education system: 1) the gap between formal and non-formal education, 2) the gap arising from learner diversity, 3) the gap between disciplines and fields of study, and 4) the gap between education stakeholders. The study also discovered potential innovations for bridging these gaps at both systemic and learning management levels, such as credit bank systems, multilingual education, and the development of non-formal learning spaces.

The research presents policy recommendations in three areas: 1) learning ecosystem development, emphasizing support for diverse learning modalities and multi-stakeholder participation; 2) management systems, focusing on developing credit transfer systems and inter-agency coordination; and 3) research and development, promoting systemic research and effective innovation scaling. Implementation of these recommendations requires a paradigm shift from a “bureaucratic lens” to a “learner lens” and the development of a learning ecosystem that facilitates participation from all sectors.

Keywords: Seamless Education, Educational Innovation, Learning Ecosystem, Systems Research

บทที่ 1 : บทนำ

1.1. ความเป็นมาและความสำคัญของโครงการ

ระบบการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทยเผชิญกับความท้าทายมากมาย เช่น ปัญหาคุณภาพการศึกษา ปัญหาสมรรถนะผู้เรียนตามมาตรฐานสากล และทักษะแรงงานไม่สอดคล้องกับความต้องการตลาด โครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ภายใต้ SAT การศึกษาและการเรียนรู้ จึงมุ่งแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยการพัฒนาข้อเสนอในการกำหนดแผนและแนวทางการใช้วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ววน.) ของ สกสว. เพื่อส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศ ตลอดจนเชื่อมโยงร่วมกับ PMU (ในปัจจุบันยังไม่มี) และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการนำองค์ความรู้และนวัตกรรมไปใช้ประโยชน์ในการปฏิรูปการศึกษาอย่างเป็นระบบ ซึ่งโครงการในระยะที่ 1 มุ่งเน้นการพัฒนาใน 3 ส่วน ได้แก่ (1) องค์ความรู้จากการวิจัยเชิงระบบ โดยทบทวนองค์ความรู้ สถานการณ์ นโยบาย ด้านการศึกษาในระบบ Schooling และ Future Learning เพื่อให้ได้ข้อเสนอที่เป็นกรอบการวิจัยเชิงระบบ (System Research Framework) ทิศทางเชิงกลยุทธ์ (Strategic Direction) และโจทย์สำหรับ ววน. ในด้านการศึกษาและการเรียนรู้ (2) แนวทางการขับเคลื่อน และ Actor/เครือข่ายด้านการศึกษาและการเรียนรู้ในระยะต่อไป ประกอบด้วย ข้อมูลเครือข่ายที่มีศักยภาพในการขับเคลื่อนการปฏิรูปการศึกษาเชิงระบบร่วมกัน ในรูปแบบของ Data dashboard ข้อมูลสถานการณ์การขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาของกลุ่ม/เครือข่าย ในประเด็นต่างๆ และระบบค้นหาแหล่งเรียนรู้ โดยแบ่งตาม Location, Content และ Theme และ (3) ข้อเสนอแนะด้านการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับการจัดทำแผน ววน. เช่น การพัฒนากลไกขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาและข้อเสนอแนะอื่นๆ ที่สำคัญ ภายใต้ระยะเวลา 12 เดือน (กรกฎาคม 2565 ถึง มิถุนายน 2566) โดยมีเป้าหมายระยะยาว ดังปรากฏในแผนภาพ

ภาพที่ 1 แผนภาพกรอบเป้าหมาย SAT การศึกษาและการเรียนรู้ ระยะยาว

การดำเนินงานของโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ (ภายใต้ SAT การศึกษาและการเรียนรู้) ระยะที่ 1 ที่ผ่านมานั้น ได้มีการจัดทำบทสังเคราะห์ทางวิชาการจำนวน 10 บทความ จัดเวทีสัมมนาทางวิชาการ Education Journey Forum จำนวน 8 ครั้ง มีการพัฒนาแหล่งรวมข้อมูล (Dashboard) เพื่อเป็นแพลตฟอร์มในการติดตามและรายงานความเคลื่อนไหวของภาคีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ พร้อมๆ กับการจัดทำสื่อวีดิทัศน์จำนวน 2 ชิ้น และบทความขนาดสั้นเพื่อการเผยแพร่ในวงกว้างจำนวน 8 ชิ้น ซึ่งกิจกรรมต่างๆ นี้ เป็นการนำร่องฉายภาพรวมของระบบการศึกษาและการเรียนรู้ให้มีความกว้างขวาง ขยายประเด็นใหม่ๆ ซึ่งยังไม่ค่อยได้นำมาพิจารณามากนักในห้วงเวลาที่ผ่านมา อันจะนำไปสู่การขยายมุมมองถึงพลวัตทางการศึกษาและการเรียนรู้เพื่ออนาคต ตลอดจนแนวทางในการทำงาน

ขับเคลื่อนการศึกษาและการจัดการความรู้ที่เชื่อมโยงกับภาคปฏิบัติ (Practical Knowledge) ที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม เครือข่ายการขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาและการเรียนรู้ทั้งภาครัฐและเอกชน ที่ได้ลงมือปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงการศึกษาในพื้นที่ทำงานของตนเองนั้น มีชุดความรู้จากการปฏิบัติ (Practical Knowledge) และชุดความรู้เชิงพื้นที่ (Situational Knowledge) เป็นจำนวนมาก ทั้งปัจจัยแห่งความสำเร็จและความล้มเหลว ที่ยังไม่ได้มีการเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน องค์ความรู้เหล่านี้ มีความสำคัญทั้งในแง่ของการกำหนดทิศทางการปฏิรูปทางการศึกษาในเชิงนโยบาย และการยกระดับการขับเคลื่อนในเชิงพื้นที่ให้ประสบความสำเร็จมากขึ้น กระบวนการเชื่อมโยงดังกล่าว ต้องการพื้นที่ให้เครือข่ายเหล่านี้ (Agency) ได้มองเห็นซึ่งกันและกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ต่อยอดงาน สร้างเครือข่ายใหม่ มองเห็นจุดคานงัด มีส่วนร่วมในการสร้างนวัตกรรมการศึกษา และให้ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย ทั้งนี้ การสร้างการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาเป็นกระบวนการที่ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ง่าย เนื่องจากระบบการศึกษานั้นมีประวัติศาสตร์อันยาวนานและมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับระบบอื่นๆ ในภาพใหญ่ เช่น เศรษฐกิจและสังคม การเมืองวัฒนธรรม การกำหนดนโยบายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กระบวนการเปลี่ยนแปลงจึงต้องอาศัยการมีส่วนร่วม และการปรับกระบวนการทัศน ค่านิยม ความเชื่อ หรือวัฒนธรรมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ทั้งตัวบุคคล และองค์กร เพื่อให้เกิดพลังการขับเคลื่อนจากฐานราก (Bottom-up) สามารถนำไปสู่ข้อเสนอแนะและแนวทางเพื่อจินตนาการใหม่และรูปธรรมในการขับเคลื่อนทางการศึกษาใหม่ๆ กระบวนการทบทวนและสังเคราะห์องค์ความรู้ที่มีอยู่แล้วในเชิงระบบ และการเปิดพื้นที่ให้เครือข่ายการขับเคลื่อนด้านการศึกษา รวมทั้งผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้มีส่วนร่วมในการนำเสนอประเด็น และโจทย์การพัฒนาเชิงขับเคลื่อนจึงมีความจำเป็น เพื่อให้ผู้กำหนดนโยบายสามารถค้นหาจุดคานงัด แนวทางการขับเคลื่อน ที่สร้างผลกระทบที่รากของปัญหา และข้อเสนอแนะในการทำแผนพัฒนาการเรียนรู้และการศึกษาของประเทศต่อไป

ทั้งนี้ เพื่อให้ สกสว. มุ่งองค์ความรู้ในการขับเคลื่อนการพัฒนา ววน. ตาม Innovation Index ต่างๆ และบรรลุเป้าหมายแผนด้าน ววน. ของประเทศ พ.ศ. 2566 – 2570 จำเป็นต้องมี “กลไกการวิจัยเชิงระบบด้านการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศ” ที่มองภาพรวมและสร้างความรู้เชิงระบบ ดังนั้น การทำงานของ SATการศึกษาและการเรียนรู้ ในระยะที่ 2 นี้ จึงคาดหวังผลลัพธ์สำคัญใน 4 ส่วน ได้แก่ (1) แนวทางการใช้ ววน. เพื่อส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศ โดยเฉพาะในเรื่องสำคัญที่เป็นจุดคานงัดที่นำไปสู่ Learning Platform ที่เหมาะสมได้ อย่างน้อยในประเด็นสำคัญ ได้แก่ การขยายผลพื้นที่นวัตกรรมทางการศึกษา การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ กาพัฒนาระบบการผลิตและพัฒนาครู การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อลดความยากจนและความเหลื่อมล้ำ การพัฒนา STEM ศึกษา และการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแบบ Multistage Life (2) แนวทางการพัฒนากลไกการวิจัยเชิงระบบด้านการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศ (3) เครือข่ายการวิจัยทางการศึกษา และ (4) โมเดลขับเคลื่อนแผน ววน. ร่วมกับ PMU และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการนำองค์ความรู้และนวัตกรรมไปใช้ประโยชน์ต่อไป

1.2. วัตถุประสงค์ของโครงการ

- 1) พัฒนาองค์ความรู้เชิงระบบ พัฒนาเครือข่ายการวิจัยด้านการศึกษาและการเรียนรู้ และ สร้างกลไกการวิจัยเชิงระบบด้านการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศ
- 2) จัดทำข้อเสนอในการกำหนดแผนและแนวทางการใช้ ววน. ส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศ

1.3. ขอบเขตของโครงการ

1) วิเคราะห์ความสัมพันธ์และกลไกเชิงระบบด้านการศึกษาและการเรียนรู้

วิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงระบบของหน่วยย่อยต่างๆ ภายในระบบการศึกษาของประเทศไทย เช่น ระบบราชการ เศรษฐกิจ สังคม นโยบาย โดยความเข้าใจที่เกิดจากการวิเคราะห์นี้จะช่วยให้สามารถระบุช่องว่างและโอกาสในการพัฒนาระบบการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทย และนำผลการวิเคราะห์นี้ไปใช้ประกอบการพัฒนาข้อเสนอการสร้างกลไกการวิจัยเชิงระบบด้านการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทย โดยกลไกดังกล่าวจะช่วยให้การวิจัยต่างๆ เกิดความสอดคล้อง เชื่อมโยงกับความต้องการความต้องการและประเด็นที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระบบการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทยให้ความสำคัญ อันจะทำให้เกิดงานวิจัยที่มีประสิทธิผลและผลกระทบสูง ทั้งนี้ กลไกการวิจัยเชิงระบบนี้จะประกอบไปด้วยแนวทาง (Guidelines) และกรอบแนวคิด (Frameworks) สำหรับการวิจัยในด้านการศึกษาและการเรียนรู้ ตลอดจนสร้างความเป็นหุ้นส่วนและความร่วมมือระหว่างสถาบันการวิจัยและองค์กรต่างๆ เพื่อให้เกิดการแบ่งปันและใช้ประโยชน์องค์ความรู้และความชำนาญร่วมกัน ผ่านเครือข่ายวิจัยสหสาขา เวทีสัมมนาทางวิชาการ Education Journey Forum

2) การทำงานร่วมกับเครือข่ายวิจัยสหสาขาวิชาจากนักวิชาการและผู้ปฏิบัติงานจริง

มุ่งดำเนินการใน 3 กลยุทธ์หลักคือ (1) การสร้างและจัดการองค์ความรู้แนวขับเคลื่อนการเรียนรู้ในระดับพื้นที่ที่มีปฏิบัติการจริงบนฐานความรู้ (Research Movement and Grounded Practical Knowledge) ตลอดจน พัฒนาเครือข่ายการวิจัยสหสาขาวิชาเพื่อเชื่อมโยงและบูรณาการองค์ความรู้ด้านการศึกษาและการเรียนรู้ (2) การสังเคราะห์งานเชิงระบบ (System Research) มองภาพรวม ค้นหาจุดคานงัด แนวทางการขับเคลื่อน ในการขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาและการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งนี้ เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเป็นจริงในระยะยาว และ (3) การสื่อสารเผยแพร่องค์ความรู้สู่สาธารณะในวงกว้างในรูปแบบต่างๆ

ภาพที่ 2 แผนภาพการจัดการองค์ความรู้และแนวทางการขับเคลื่อนการเรียนรู้และเครือข่ายที่มีศักยภาพ

1.4. แนวทางการดำเนินงานและกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยในแต่ละข้อ และผลที่คาดว่าจะได้รับในแต่ละช่วงระยะเวลา

วัตถุประสงค์	แนวทางการดำเนินงาน	กิจกรรม	ช่วงเวลา	ผลผลิต	ผลลัพธ์
1.พัฒนาองค์ความรู้เชิงระบบ พัฒนาเครือข่ายการวิจัยด้านการศึกษาและการเรียนรู้ และสร้างกลไกการวิจัยเชิงระบบด้านการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศ	- ทบทวนทิศทางการพัฒนาและบทเรียนการพัฒนากลไกการวิจัยเชิงระบบในประเทศและต่างประเทศ - พัฒนาเครือข่ายวิจัยทางการศึกษา - ค้นหาช่องว่างทางความรู้ด้านการศึกษาและการเรียนรู้	1.1 จัดทำบทสังเคราะห์ และทบทวนองค์ความรู้เชิงระบบ 1.2 จัดทำ Workshop สร้างทีมเครือข่าย และกรอบการทำงานวิจัยเชิงสังเคราะห์ร่วมกัน และการประชุมติดตามงาน	ก.ค. 66 - ก.พ. 67 เม.ย. 67	1.1 บทความองค์ความรู้เชิงระบบจำนวน 12 เรื่อง 1.2 บทสังเคราะห์จากกรอบทบทวนองค์ความรู้เชิงระบบ 1 ฉบับ 1.3 เครือข่ายวิจัยทางการศึกษา	1. แนวทางการพัฒนากลไกการวิจัยเชิงระบบด้านการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศ 2. กรอบการวิจัยเชิงระบบด้านการศึกษาและการเรียนรู้
2.จัดทำข้อเสนอในการกำหนดแผนและแนวทางการใช้ วน. ส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศ	- เวทีการสื่อสารสังคมและผลักดันข้อเสนอเชิงนโยบาย - พัฒนาเครือข่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้านการศึกษาและการเรียนรู้ - การสื่อสารสาธารณะ - ทบทวนนโยบายและทิศทางการพัฒนาประเทศรวมถึงติดตาม	2.1 จัดเวทีสัมมนา Education Journey Forum 2.2 จัดเวทีสัมมนา เพื่อการทำงานร่วมกับ PMU และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระบบการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศไทย 2.3 จัดทำสื่อภาพเคลื่อนไหวขนาดสั้น เพื่อขยายผลสู่สื่อสังคมอื่นๆ 2.4 จัดทำบทความขนาดสั้นเพื่อเผยแพร่ทางสื่อ Online	ส.ค. 66 - พ.ค. 67 เม.ย. 67 ต.ค. 66 - มี.ค. 67 ส.ค. 66 - พ.ค. 67 ก.ค. 66 - ก.พ. 67	2.1 รายงานสรุปการจัดเวทีสัมมนา Education Journey Forum 2.2 แนวทางการขับเคลื่อนงานการศึกษา ร่วมกันของ PMU และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 2.3 สื่อภาพเคลื่อนไหวขนาดสั้น 10 ชิ้น 2.4 บทความขนาดสั้นจำนวน 6 เรื่อง	1. มีการนำเสนอหาสาระจากเวทีและบทความไปสื่อสารในเชิงนโยบาย 2. มีการนำเสนอหาสาระไปใช้จัดทำแนวทางการใช้วน. ส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศ 3. แนวทางการใช้ วน. ส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศ

วัตถุประสงค์	แนวทางการดำเนินงาน	กิจกรรม	ช่วงเวลา	ผลผลิต	ผลลัพธ์
	สถานภาพความรู้ ทั้งในและต่างประเทศ - สังเคราะห์ประเด็นและประเด็นช่องว่างในการปฏิบัติการศึกษาและการเรียนรู้ - ประมวลความรู้และจัดการความรู้ในด้านการศึกษาและการเรียนรู้	2.5 ทบทวนนโยบายและทิศทางการพัฒนาประเทศ รวมถึงติดตามสถานภาพความรู้ ทั้งในและต่างประเทศ 2.6 สังเคราะห์ประเด็นและประเด็นช่องว่างในการปฏิบัติการศึกษาและการเรียนรู้ 2.7 ประมวลความรู้และจัดการความรู้ในด้านการศึกษาและการเรียนรู้ 2.8 ประชุมสัมมนาคณะทำงานทางวิชาการและผู้เกี่ยวข้อง	มี.ย. 67 มี.ย. 67 ก.ค. 66 - ก.พ. 67	2.5 ข้อเสนอในการกำหนดแผนและแนวทางการใช้ วรรณ. ส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศ	

ตารางที่ 1 แนวทางการดำเนินงานและกิจกรรมต่างๆ ของโครงการ

1.5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลลัพธ์ที่จะส่งมอบเมื่อสิ้นสุดโครงการ	ตัวชี้วัดผลลัพธ์
ยุทธศาสตร์ที่ 1 การจัดการระบบความรู้และเครือข่ายการวิจัย	
1. บทความองค์ความรู้เชิงระบบ จำนวน 12 เรื่อง 2. บทสังเคราะห์จากการทบทวนองค์ความรู้เชิงระบบ 1 ฉบับ 3. เครือข่ายวิจัยทางการศึกษา	1. แนวทางการพัฒนากลไกการวิจัยเชิงระบบด้านการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศ 2. กรอบการวิจัยเชิงระบบด้านการศึกษาและการเรียนรู้
ยุทธศาสตร์ที่ 2 การสื่อสารสาธารณะและเวทีสัมมนาทางวิชาการ Education Journey Forum	
1. รายงานสรุปการจัดเวทีสัมมนา Education Journey Forum 2. แนวทางการขับเคลื่อนงานการศึกษาร่วมกันของ PMU และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 3. สื่อภาพเคลื่อนไหวขนาดสั้น 10 ชิ้น 4. บทความขนาดสั้น จำนวน 6 เรื่อง 5. ข้อเสนอในการกำหนดแผนและแนวทางการใช้ ววน. ส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศ	1. มีการนำเสนอหาสาระจากเวทีและบทความไปสื่อสารในเชิงนโยบาย 2. มีการนำเสนอหาสาระไปใช้จัดทำแนวทางการใช้ ววน. ส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศ 3. แนวทางการใช้ ววน. ส่งเสริมการศึกษาและการเรียนรู้ของประเทศ

ตารางที่ 2 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

บทที่ 2 วิธีการดำเนินงาน

การดำเนินงานของโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 2 (2.1) มุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษาผ่านการดำเนินงานใน 3 ยุทธศาสตร์หลัก ได้แก่ 1) การจัดการระบบความรู้และเครือข่ายการวิจัย 2) การสื่อสารสาธารณะและเวทีสัมมนาทางวิชาการ และ 3) การทำงานร่วมกับ PMU และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยแต่ละยุทธศาสตร์มีกรอบการดำเนินงานและกิจกรรมที่เชื่อมโยงและสนับสนุนซึ่งกันและกัน

ยุทธศาสตร์แรกมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของระบบผ่านการวิจัย การสังเคราะห์ และการสร้างเครือข่ายวิจัยสหสาขา เพื่อทำความเข้าใจความซับซ้อนของระบบการศึกษาและค้นหาจุดคานงัดในการสร้างการเปลี่ยนแปลง ยุทธศาสตร์ที่สองเน้นการสื่อสารและขยายผลองค์ความรู้สู่สาธารณะ ผ่านการจัดเวทีสัมมนา และการผลิตสื่อในรูปแบบต่างๆ เพื่อสร้างความตระหนักและการมีส่วนร่วมในวงกว้าง ส่วนยุทธศาสตร์ที่สามมุ่งเชื่อมโยงองค์ความรู้กับการปฏิบัติ ผ่านการทำงานร่วมกับหน่วยบริหารและจัดการทุน (PMU) และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระบบการศึกษา

การดำเนินงานทั้งสามยุทธศาสตร์อยู่บนฐานแนวคิดสำคัญสามประการ ได้แก่ 1) การคิดเชิงระบบ (Systems Thinking) ที่มองความเชื่อมโยงและปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ 2) การสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ (Systemic Change) ที่มุ่งแก้ไขปัญหารากเหง้าแทนการแก้ไขเฉพาะหน้า และ 3) การสร้างการมีส่วนร่วม (Participatory Approach) ที่เปิดพื้นที่ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนได้ร่วมคิดร่วมทำ และร่วมเรียนรู้

ในบทนี้จะนำเสนอรายละเอียดการดำเนินงานในแต่ละยุทธศาสตร์ โดยครอบคลุมทั้งแนวทางการกระบวนการ และผลการดำเนินงานที่สำคัญ ดังนี้

2.1 การจัดการระบบความรู้และเครือข่ายการวิจัย

2.1.1 การจัดทำบทความองค์ความรู้เชิงระบบ

คณะทำงานได้ดำเนินการคัดเลือกและเชิญนักวิจัยที่มีความเชี่ยวชาญจากหลากหลายสาขา เพื่อจัดทำบทความวิชาการจำนวน 12 เรื่อง ครอบคลุมประเด็นสำคัญด้านการศึกษา ได้แก่ 1) กระบวนการนโยบายการศึกษาของไทย 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการศึกษา 3) การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา 4) การศึกษาสำหรับเด็กที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ 5) การศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน 6) การสอนคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนไทย 7) การวิจัยในชั้นเรียนของครูไทย 8) ความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษา 9) การบุลลีในสถานศึกษา 10) การเลี้ยงดูเด็กและเยาวชนโดยครอบครัว 11) เครือข่ายการพัฒนาเด็กและเยาวชน และ 12) บทบาทของอุทยานการเรียนรู้ บทความทั้งหมดได้ถูกรวบรวมและจัดพิมพ์เป็นหนังสือ “ก้าวสู่การศึกษาไร้รอยต่อ”

คณะทำงานได้วางกรอบการพัฒนาศักยภาพของระบบด้านการศึกษาและการเรียนรู้ โดยมุ่งเน้นการสร้างความรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างการวิจัยเชิงวิชาการและการปฏิบัติจริง (Grounded Theory in Practice) จึงได้คัดเลือกและเชิญนักวิจัยที่มีความเชี่ยวชาญจากหลากหลายสาขา ทั้งนักวิชาการจากมหาวิทยาลัย ครูผู้ปฏิบัติงานในโรงเรียน และนักขับเคลื่อนการศึกษาจากภาคประชาสังคม เพื่อให้เกิดมุมมองที่รอบด้านและเชื่อมโยงกับการปฏิบัติ

ประเด็นที่เลือกมาศึกษาและจัดทำเป็นบทความวิชาการทั้ง 12 เรื่องนั้น ได้รับการคัดเลือกโดยพิจารณาจากสามมิติหลัก ได้แก่

- 1) มิติเชิงนโยบายและการขับเคลื่อนระดับระบบ เช่น กระบวนการนโยบายการศึกษาของไทย การมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการศึกษา และความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา
- 2) มิติการจัดการเรียนรู้และการพัฒนาผู้เรียน เช่น การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา การศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน การสอนคุณธรรมจริยธรรม และการวิจัยในชั้นเรียน และ
- 3) มิติความหลากหลายและการดูแลผู้เรียนกลุ่มเฉพาะ เช่น การศึกษาสำหรับเด็กที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ การบุลลีในสถานศึกษา และการเลี้ยงดูเด็กและเยาวชนโดยครอบครัว

กระบวนการพัฒนาบทความได้ใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบวงจรร้อน (Double-loop Learning) โดยนักวิจัยแต่ละท่านได้รับการเชิญให้ตั้งคำถามที่ท้าทายต่อสมมติฐานและความเชื่อเดิมๆ ในประเด็นที่ตนศึกษา นอกจากนี้ ยังได้จัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยนระหว่างนักวิจัย เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงประเด็นและมุมมองระหว่างกัน โดยใช้กรอบแนวคิดฉากทัศน์ภาพอนาคต (Future Scenarios) 5 ภาพ ได้แก่ สังคมผู้สูงอายุ สังคมแบ่งขั้ว วิกฤตสิ่งแวดล้อม การเร่งด้วยเทคโนโลยี และวิกฤตสุขภาพจิต เป็นตัวกระตุ้นให้นักวิจัยพิจารณาประเด็นของตนในบริบทที่กว้างขึ้น

ผลงานบทความทั้ง 12 เรื่องได้ถูกรวบรวมและจัดพิมพ์เป็นหนังสือ “ก้าวสู่การศึกษาไร้รอยต่อ” โดยมีการสังเคราะห์ประเด็นร่วมที่สำคัญ คือ การชี้ให้เห็นถึง “รอยต่อ” หรือช่องว่างในระบบการศึกษาไทย 4 ด้านหลัก ได้แก่ รอยต่อระหว่างการศึกษาในระบบและนอกระบบ รอยต่อจากความหลากหลายของผู้เรียน รอยต่อระหว่างศาสตร์และสาขาวิชา และรอยต่อระหว่างผู้ขับเคลื่อนการศึกษา พร้อมทั้งนำเสนอแนวทางในการสมานรอยต่อเหล่านี้ผ่านนวัตกรรมและแนวปฏิบัติที่มีศักยภาพ ซึ่งบทความเหล่านี้ได้กลายเป็นฐานความรู้สำคัญสำหรับการพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายและการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในระยะต่อไป

2.1.2 การสร้างเครือข่ายวิจัยทางการศึกษา

การสร้างเครือข่ายวิจัยทางการศึกษาเป็นหนึ่งในภารกิจสำคัญที่จะช่วยขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ คณะทำงานจึงได้จัดเวทีสัมมนาเชิงปฏิบัติการ “วิจัยการศึกษาไทย (อย่างไร) ให้ไม่เหมือนเดิม” ระหว่างวันที่ 22-23 กรกฎาคม 2566 ณ ศูนย์ฝึกอบรมงานอภิบาล อัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ บ้านผู้หว่าน โดยมีผู้เข้าร่วมที่หลากหลายทั้งนักวิชาการ ครู ผู้บริหารสถานศึกษา ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ และนักขับเคลื่อนการศึกษาจากภาคประชาสังคม เพื่อร่วมกันพัฒนารอบการวิจัยที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการศึกษาไทย

ในการสัมมนาเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ คณะทำงานได้นำเครื่องมือการคิดเชิงระบบที่สำคัญสามประการมาใช้ในการออกแบบกิจกรรม ประการแรกคือ โมเดลภูเขาน้ำแข็ง (Iceberg Model) ซึ่งช่วยให้ผู้เข้าร่วมได้วิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางการศึกษาในระดับต่างๆ ตั้งแต่ระดับผิวน้ำที่เห็นได้ชัดเจน เช่น พฤติกรรมการเรียนการสอน ลงไปถึงระดับลึกที่มองไม่เห็น เช่น แบบแผนความสัมพันธ์ โครงสร้างอำนาจ และกระบวนการทัศน์พื้นฐานที่กำหนดรูปแบบการศึกษาในปัจจุบัน การวิเคราะห์นี้ทำให้เกิดความเข้าใจต่อรากเหง้าของปัญหาและจุดคานงัดในการสร้างการเปลี่ยนแปลง

ประการที่สอง คณะทำงานได้นำแนวคิดการเรียนรู้แบบวงจรร้อน (Double-loop Learning) มาใช้กระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมตั้งคำถามต่อสมมติฐานและความเชื่อพื้นฐานที่อยู่เบื้องหลังวิธีการแก้ปัญหาแบบเดิมๆ ตัวอย่างเช่น แทนที่จะถามว่า “จะยกระดับผลสอบ PISA ได้อย่างไร” ผู้เข้าร่วมได้ถูกท้าทายให้ตั้งคำถามที่ลึกซึ้งกว่า เช่น “ผลคะแนน PISA สะท้อนคุณภาพการศึกษาได้จริงหรือไม่” หรือ “เราควรวัดผลการเรียนรู้ด้วย

วิธีใดที่สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียนไทย” การตั้งคำถามเชิงวิพากษ์เช่นนี้นำไปสู่การพัฒนาโจทย์วิจัยที่ทำทาย กระบวนทัศน์เดิมและมีศักยภาพในการสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ

ประการที่สาม การสัมมนาได้ประยุกต์ใช้วงจรการเรียนรู้ของ Kolb เป็นกรอบในการ ออกแบบกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยเริ่มจากการแบ่งปันประสบการณ์การทำงานวิจัยและการ ขับเคลื่อนการศึกษาของผู้เข้าร่วม (Concrete Experience) นำไปสู่การสะท้อนคิดร่วมกันถึงความสำเร็จและ ความท้าทาย (Reflective Observation) จากนั้นจึงร่วมกันพัฒนาคอบแนวคิดและทฤษฎีใหม่ (Abstract Conceptualization) และสุดท้ายคือการวางแผนนำไปทดลองปฏิบัติผ่านโครงการวิจัยร่วมกัน (Active Experimentation) กระบวนการนี้ช่วยให้เกิดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบและนำไปสู่การพัฒนาโจทย์วิจัยที่มี ความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ

ผลจากการสัมมนาเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ นอกจากจะเกิดเครือข่ายนักวิจัยที่มีความหลากหลาย แล้ว ยังได้ชุดโจทย์วิจัยที่มีลักษณะบูรณาการและท้าทายกระบวนทัศน์เดิม เช่น การศึกษาผลกระทบของ Generative AI ต่อการเรียนรู้ การพัฒนาระบบการศึกษาที่รองรับการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเนื่องจากการ เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และการจัดการศึกษาท่ามกลางความขัดแย้งทางสังคม โจทย์วิจัยเหล่านี้สะท้อน ให้เห็นถึงความพยายามในการมองการศึกษาในบริบทที่กว้างขึ้นและเชื่อมโยงกับความท้าทายของสังคมใน อนาคต

2.2 การสื่อสารสาธารณะและเวทีสัมมนาทางวิชาการ

2.2.1 การจัดเวทีสัมมนา Education Journey Forum

เวทีสัมมนา Education Journey Forum เป็นพื้นที่สำคัญในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และ ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา โดยในระยะที่ 2 ของโครงการ คณะทำงานได้จัดเวทีสัมมนาต่อเนื่อง จากระยะแรกอีก 3 ครั้ง แต่ละครั้งมุ่งเน้นประเด็นที่เชื่อมโยงกับแนวคิด “การศึกษาไร้รอยต่อ” การจัดเวที เริ่มต้นด้วยครั้งที่ 9 ในวันที่ 5 สิงหาคม 2566 ภายใต้หัวข้อ “แบ่งสรรทรัพยากรอย่างไรให้การศึกษาไทยไม่ เหลื่อมล้ำ” จัดขึ้น ณ โรงแรมอัศวินแกรนด์ คอนเวนชัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สาเหตุเชิงระบบของ ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา และระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรทางการศึกษาที่เป็นธรรม และมีประสิทธิภาพ เวทีนี้ได้เชิญผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐศาสตร์การศึกษา ผู้กำหนดนโยบาย และนักขับเคลื่อน การศึกษาในพื้นที่มาแลกเปลี่ยนมุมมองและประสบการณ์

เวลา	กิจกรรม
08.30 – 09.00 น.	ลงทะเบียน
09.00 – 09.15 น.	กล่าวต้อนรับและชี้แจงวัตถุประสงค์การจัดงาน โดย รศ.ดร.ปัทมาวดี โพชนุกูล ผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)
09.15 – 10.00 น.	บรรยายพิเศษ “ครูแฉแพ้ไม่เป็น” โดย นายศุภวัจน์ พรหมตัน (ครูมะนาว) โรงเรียนนครวิทยาคม อ.พาน จ.เชียงราย

เวลา	กิจกรรม
10.00 – 11.30 น.	เสวนา “จัดสรรทรัพยากรอย่างไร ให้การศึกษาไทยไม่เหลื่อมล้ำ” “กระบวนการกำหนดนโยบายเป็นอย่างไร การศึกษาไทยจึงเหลื่อมล้ำ” โดย รศ.ดร.วีระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร National Graduate Institute for Policy Studies (GRIPS) “งบประมาณรายหัว: ปรับอย่างไรให้เสมอภาค” โดย รศ.ดร.ชัยยุทธ์ ปัญญาสวัสดิ์สุทธิ์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
11.30 – 12.00 น.	ผู้ทรงคุณวุฒิตั้งข้อสังเกตและอภิปรายซักถาม
12.00 – 13.30 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
13.30 – 15.00 น.	เสวนา “จัดสรรทรัพยากรอย่างไร ให้การศึกษาไทยไม่เหลื่อมล้ำ” (ต่อ) “แนวทางจัดสรรทรัพยากรตามมาตรฐานคุณภาพขั้นต่ำของโรงเรียน (FSQL)” โดย ดร.ดิลกะ ลัทธพิพัฒน์ ธนาคารโลก “แนวทางจัดสรรทรัพยากรแบบใหม่เพื่อโรงเรียนในพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา” โดย คุณพงศ์ศักดิ์ วนิชานันท์ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย
15.00 – 15.30 น.	ผู้ทรงคุณวุฒิตั้งข้อสังเกตและอภิปรายซักถาม ดำเนินรายการโดย รศ.ดร.อนุชาติ พวงสำลี ประธานคณะทำงานทางวิชาการ
15.30 น.	ปิดการสัมมนา

ตารางที่ 3 กำหนดการเวทีสัมมนา Education Journey Forum ครั้งที่ 9
หัวข้อ “แบ่งสรรทรัพยากรอย่างไรให้การศึกษาไทยไม่เหลื่อมล้ำ”

ภาพที่ 3 โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์เวทีสัมมนา Education Journey Forum ครั้งที่ 9 หัวข้อ “แบ่งสรรทรัพยากรอย่างไรให้การศึกษาไทยไม่เหลื่อมล้ำ”

ภาพที่ 4 - 7 บรรยายภาคเวทีสัมมนาวิชาการ Education Journey Forum ครั้งที่ 9 หัวข้อ “แบ่งสรรทรัพยากรอย่างไรให้การศึกษาไทยไม่เหลื่อมล้ำ”

ต่อมาในวันที่ 7 ตุลาคม 2566 ได้จัดเวทีครั้งที่ 10 ในหัวข้อ “การศึกษาไร้รอยต่อ: การเรียนรู้ พหุวัฒนธรรม ชายขอบ และข้ามชาติ” ณ โรงแรมอควินแกรนด์ คอนเวนชั่น เวทีนี้มุ่งสร้างความเข้าใจต่อความท้าทายในการจัดการศึกษาสำหรับผู้เรียนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและภาษา โดยเฉพาะในบริบทของสังคมเมืองที่มีการเคลื่อนย้ายของประชากรสูง ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้จากกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จใน

การจัดการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม และร่วมกันพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อสร้างระบบการศึกษาที่ตอบสนองต่อความหลากหลายของผู้เรียน

เวลา	กิจกรรม
08.30 – 09.00 น.	ลงทะเบียน
09.00 – 09.15 น.	กล่าวต้อนรับและชี้แจงวัตถุประสงค์การจัดงาน โดย รศ.ดร.ปัทมาวดี โพชนุกูล ผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกว.)
09.15 – 10.00 น.	บรรยายพิเศษ “ร่วมสร้างจินตนาการใหม่เพื่อเยาวชนชายขอบและข้ามชาติ” ศ.ดร.นงเยาว์ เนาวรัตน์ ศูนย์พหุวัฒนธรรมและนโยบายการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
10.00 – 11.45 น.	เสวนา “ปัจจุบันและอนาคตของการเรียนรู้พหุวัฒนธรรมและเยาวชนชายขอบ” โดย รศ.ดร.ฐิติมาดี อาพัทธนานนท์ ประธานหลักสูตรพหุวัฒนธรรม(นานาชาติ) สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย ม.มหิดล คุณสุรพงษ์ กองจันทิก ประธานมูลนิธิสถานวัฒนธรรม ผศ.ดร.พิสิษฐ์ นาสี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
11.45 – 12.15 น.	อภิปรายซักถามและแลกเปลี่ยน
12.15 – 13.30 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
13.30 – 15.15 น.	เสวนา “โลกการศึกษาคู่ขนาน บริบทการเรียนรู้ของเยาวชนข้ามชาติ” โดย ผศ.ดร.สิริพร สมบูรณ์บุรณะ ศูนย์วิจัยภูมิสังคมและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ คุณลัดดาวัลย์ หลีกแก้ว มูลนิธิเพื่อเยาวชนชนบท เขตบางบอน กทม. คุณศิราพร แก้วสมบัติ

เวลา	กิจกรรม
	มูลนิธิช่วยไร้พรมแดน อ.แม่สอด จ.ตาก
15.15 – 15.45 น.	อภิปรายซักถามและแลกเปลี่ยน ดำเนินรายการโดย ผศ.ดร.อมสิน จตุพร คณะทำงานทางวิชาการ
15.45 น.	ปิดการสัมมนา

ตารางที่ 4 กำหนดการเวทีสัมมนา Education Journey Forum ครั้งที่ 10
หัวข้อ “การศึกษาไร้รอยต่อ: การเรียนรู้พหุวัฒนธรรม ชายขอบ และข้ามชาติ”

EDUCATION JOURNEY FORUM ครั้งที่ 10
7 ตุลาคม 2566 8.30 - 15.45 น.

หัวข้อ การศึกษาไร้รอยต่อ : การเรียนรู้พหุวัฒนธรรม ชายขอบ และข้ามชาติ

บรรยายพิเศษ "ร่วมสร้างจินตนาการใหม่ เพื่อเยาวชนชายขอบและข้ามชาติ"
เวลา 09.15 - 10.00 น.
ดำเนินรายการโดย ผศ.ดร.อมสิน จตุพร

เสวนา "ปัจจุบันและอนาคตของการเรียนรู้ พหุวัฒนธรรมและเยาวชนชายขอบ"
เวลา 10.00 - 11.45 น.

เสวนา "โลกการศึกษาสู่บ้าน รับการเรียนรู้ของเยาวชนข้ามชาติ"
เวลา 13.30 - 15.15 น.

วิทยากรและผู้ร่วมเสวนา:

- ศ.ดร.นงเยาว์ เภารัตน์: อธิการบดีและคณบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- รศ.ดร.ฐิตินันท์ อภิศานนท์: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- คุณสุรพงษ์ กองจันทึก: มูลนิธิภาษาวัฒนธรรม
- ผศ.ดร.ดิลลิตา งามสี: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- คุณสิริพร สมบูรณ์บุรณะ: ศูนย์วิจัยและพัฒนาพหุวัฒนธรรมเพื่อการศึกษาค้นคว้าวิจัย มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
- คุณสตีฟวอลีย์ คลักแก้ว: มูลนิธิเพื่อเยาวชนชนบท
- คุณสิริพร แก้วสมบัติ: มูลนิธิช่วยไร้พรมแดน

ขอเชิญรับชมและร่วมแลกเปลี่ยน
LIVE Thai PBS Sakon TV

ภาพที่ 8 โปสเตอร์ประชาสัมพันธ์เวทีสัมมนา Education Journey Forum ครั้งที่ 10
หัวข้อ “การศึกษาไร้รอยต่อ: การเรียนรู้พหุวัฒนธรรม ชายขอบ และข้ามชาติ”

ภาพที่ 9 - 12 บรรยากาศเวทีสัมมนาวิชาการ Education Journey Forum ครั้งที่ 10
หัวข้อ “การศึกษาไร้รอยต่อ: การเรียนรู้พหุวัฒนธรรม ชายขอบ และข้ามชาติ”

ทั้งสองเวทีได้รับความร่วมมือจาก ThaiPBS ในการถ่ายทอดสดผ่าน Facebook และ YouTube เพื่อให้สาธารณชนสามารถเข้าถึงการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและองค์ความรู้ได้อย่างกว้างขวาง การถ่ายทอดสดนี้ช่วยขยายผลการสื่อสารและสร้างการมีส่วนร่วมจากผู้ชมออนไลน์ผ่านการแสดงความคิดเห็นและตั้งคำถามในระหว่างการสัมมนา สามารถเข้าถึงได้จากลิงก์ดังต่อไปนี้

Education Journey Forum ครั้งที่ 9
(ช่วงเช้า)

<http://fb.watch/nwu6T1kcFl>

(ช่วงบ่าย)

<http://fb.watch/nwJXVt67DS>

Education Journey Forum ครั้งที่ 10

(ช่วงเช้า)

<http://fb.watch/mdqefUvGjQ>

(ช่วงบ่าย)

<http://fb.watch/mdGZylHY8W>

เวทีครั้งสุดท้าย (ครั้งที่ 11) จัดขึ้นในวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2567 ที่โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ภายใต้หัวข้อ “การศึกษาไร้รอยต่อ: สมมติว่าเราคิดถูก” เป็นการสังเคราะห์บทเรียนและองค์ความรู้ที่ได้จากการดำเนินโครงการทั้งหมด พร้อมทั้งนำเสนอจินตนาการใหม่ของการศึกษาไทยที่ไร้รอยต่อ และแนวทางการขับเคลื่อนที่เป็นรูปธรรม โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิจากหลากหลายภาคส่วนร่วมให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อทิศทางการพัฒนาการศึกษาในอนาคต

เวลา	กิจกรรม
08.30 – 09.00 น.	ลงทะเบียน
09.00 – 09.10 น.	กล่าวต้อนรับและชี้แจงวัตถุประสงค์การจัดงาน รศ.ดร.อนุชาติ พวงสำลี หัวหน้าคณะทำงานทางวิชาการ SAT ด้านการศึกษาและการเรียนรู้
09.10 – 10.00 น.	นำเสนอ “ข้อค้นพบจากการดำเนินงานโครงการฯ ระยะที่ ๑” และ “ร่างแนวคิดการศึกษาไร้รอยต่อ” (Seamless Education)” รศ.ดร.สิทธิชัย วิชัยดิษฐ์ และคุณณิชา พิทยาพงศกร คณะทำงานทางวิชาการ
10.00 – 12.00 น.	ระดมความคิด “รอยต่อของระบบการศึกษาไทย” ในมุมมองผู้เข้าร่วมสัมมนา
12.00 – 13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
13.00 – 14.00 น.	นำเสนอความคิด “รอยต่อของระบบการศึกษาไทย”
14.00 – 15.00 น.	ชวนมองไปข้างหน้า

เวลา	กิจกรรม
	“แนวทางการขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ไร้รอยต่อ”
15.00 – 15.30 น.	สรุปการสัมมนา ผศ.ดร.สทวรรษชัย พลหาญ คณะทำงานทางวิชาการ
15.30 น.	ปิดการสัมมนา

ตารางที่ 5 กำหนดการเวทีสัมมนา Education Journey Forum ครั้งที่ 11
หัวข้อ “การศึกษาไร้รอยต่อ: สมมติว่าเราคิดถูก”

ภาพที่ 13 - 16 บรรยากาศเวทีสัมมนาวิชาการ Education Journey Forum ครั้งที่ 11
หัวข้อ “การศึกษาไร้รอยต่อ: สมมติว่าเราคิดถูก”

นอกจากนี้ เนื้อหาจากทั้งสามเวทียังได้ถูกนำไปสังเคราะห์และพัฒนาเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการจัดทำแผนวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) ด้านการศึกษาและการเรียนรู้ต่อไป

2.2.2 การผลิตสื่อเพื่อการสื่อสารสาธารณะ

การสื่อสารสาธารณะเป็นกลยุทธ์สำคัญในการสร้างความตระหนักและการมีส่วนร่วมในการปฏิรูปการศึกษา คณะทำงานจึงได้วางแผนการผลิตสื่อในรูปแบบที่หลากหลายและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่สนใจประเด็นการศึกษาและติดตามข้อมูลผ่านสื่อสังคมออนไลน์ การผลิตสื่อแบ่งออกเป็นสองส่วนหลัก ได้แก่ สื่อภาพเคลื่อนไหวขนาดสั้นและบทความขนาดสั้น ทั้งสองส่วนมุ่งนำเสนอแนวคิด “การศึกษาไร้รอยต่อ” ผ่านมุมมองและรูปแบบที่แตกต่างกัน

ในส่วนของสื่อภาพเคลื่อนไหวขนาดสั้น คณะทำงานได้ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยไทยบ้าน ซึ่งมีประสบการณ์ในการผลิตสื่อที่สื่อสารประเด็นทางสังคมอย่างสร้างสรรค์ ในการผลิตคลิปวิดีโอจำนวน 10 ชิ้น แต่ละชิ้นมีความยาว 1-3 นาที นำเสนอประเด็นเกี่ยวกับรอยต่อในระบบการศึกษาและแนวทางการแก้ไข โดยใช้เทคนิคการเล่าเรื่องที่เข้าใจง่าย มีทั้งการสัมภาษณ์ผู้มีประสบการณ์ตรง การใช้ภาพกราฟิกอธิบายแนวคิด

และการนำเสนอกรณีศึกษาที่น่าสนใจ เนื้อหาครอบคลุมประเด็นต่างๆ เช่น ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา การศึกษาทางเลือก การเรียนรู้ตามอัธยาศัย และนวัตกรรมการศึกษา

การเผยแพร่สื่อภาพเคลื่อนไหวได้ดำเนินการผ่านแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ที่หลากหลาย ได้แก่ Facebook, Instagram และ TikTok ภายใต้แบรนด์ “ก่อการครู” ซึ่งเป็นเพจที่มีผู้ติดตามที่สนใจประเด็นการศึกษาอยู่แล้ว การเลือกใช้หลายแพลตฟอร์มช่วยให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน โดยมีการปรับรูปแบบการนำเสนอให้เหมาะสมกับแต่ละแพลตฟอร์ม เช่น การตัดต่อให้กระชับสำหรับ TikTok การเพิ่มคำบรรยายสำหรับการรับชมแบบไม่เปิดเสียงบน Facebook

ในส่วนของบทความขนาดสั้น คณะทำงานได้ร่วมมือกับนิตยสารสารคดี ซึ่งมีความเชี่ยวชาญในการนำเสนอเนื้อหาเชิงลึกในรูปแบบที่เข้าใจง่าย ในการผลิตบทความจำนวน 6 ชิ้น บทความเหล่านี้มุ่งอธิบายความซับซ้อนของระบบการศึกษาและความเชื่อมโยงระหว่างองค์พหุต่างๆ ผ่านการวิเคราะห์เชิงลึก และการยกตัวอย่างกรณีศึกษา โดยมีทั้งบทความที่วิเคราะห์นโยบายการศึกษา บทความที่นำเสนอนวัตกรรม การเรียนรู้ และบทความที่สะท้อนเสียงจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระบบการศึกษา

การเผยแพร่บทความได้ดำเนินการผ่าน Facebook Page และ Website “ก่อการครู” พร้อมทั้งมีการออกแบบภาพประกอบและการจัดรูปแบบเนื้อหาให้เหมาะสมกับการอ่านบนสื่อออนไลน์ นอกจากนี้ ยังมีการวางแผนการเผยแพร่อย่างต่อเนื่องและมีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้อ่านผ่านการแสดงความคิดเห็นและการแบ่งปันเนื้อหา ทำให้เกิดการขยายผลและการต่อยอดการสนทนาเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษาในวงกว้าง

2.3 การทำงานร่วมกับ PMU และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

การสร้างการเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษาจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยบริหารจัดการทุน (Program Management Unit: PMU) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรม คณะทำงานจึงได้จัดกิจกรรมสำคัญสองส่วนเพื่อเชื่อมโยงและบูรณาการการทำงานร่วมกัน ได้แก่ การจัดสัมมนาเชิงยุทธศาสตร์ และการถอดบทเรียนนวัตกรรมการเรียนรู้

การสัมมนาเชิงยุทธศาสตร์ “การพัฒนากระบวนทัศน์ กลไก และแนวทางการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อการขับเคลื่อนการศึกษาไร้รอยต่อ” จัดขึ้นเมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2567 ณ ห้องอโศก โรงแรมอีสติน แกรนด์ พญาไท กรุงเทพฯ โดยมีผู้เข้าร่วมจากหน่วยงาน PMU ต่างๆ นักวิชาการ และตัวแทนจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา การสัมมนาครั้งนี้มุ่งสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับแนวคิด “การศึกษาไร้รอยต่อ” และระดมความคิดเห็นเพื่อพัฒนารอบการวิจัยที่จะสนับสนุนการขับเคลื่อนแนวคิดนี้ให้เป็นรูปธรรม ผลจากการสัมมนาได้นำไปสู่การกำหนดประเด็นวิจัยเร่งด่วนและแนวทางการสนับสนุนทุนวิจัยที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้งานจริง

เวลา	กิจกรรม
08.30 – 09.00 น.	ลงทะเบียน
09.00 – 09.10 น.	กล่าวต้อนรับและชี้แจงวัตถุประสงค์การจัดงาน รศ.ดร.อนุชาติ พวงสำลี หัวหน้าคณะทำงานทางวิชาการ SAT ด้านการศึกษาและการเรียนรู้

เวลา	กิจกรรม
09.10 – 09.30 น.	กิจกรรมแนะนำตัวและทำความรู้จัก
09.30 – 09.50 น.	นำเสนอกรอบแนวคิด “การศึกษาไร้รอยต่อ (Seamless Education)” โดย รศ.ดร.สิทธิชัย วิชัยดิษฐ์, ผศ.ดร.สทวรรษญ์ พลหาญ และคุณณิชา พิทยาพงศกร คณะกรรมการทำงานวิชาการ SATการศึกษาและการเรียนรู้
09.50 – 12.00 น.	แลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อกรอบแนวคิด “การศึกษาไร้รอยต่อ” และความเชื่อมโยงกับการปฏิบัติงานการวิจัยของแต่ละหน่วยงาน
12.00 – 13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
13.00 – 14.15 น.	แลกเปลี่ยนแนวทางและบทเรียนการบริหารจัดการทุนวิจัย (FF) ภายใน หน่วยงาน (นำเสนอหน่วยงานละ ๗ - ๑๐ นาที) - แนวทางการกำหนดประเด็นและหัวข้องานวิจัย - ขั้นตอนการจัดสรรงบประมาณ ระบบคัดเลือก การติดตาม และประเมินผลงานวิจัย - บทเรียนและข้อค้นพบจากการดำเนินงานบริหารจัดการทุนวิจัยที่ผ่านมา
14.15 – 15.00 น.	ร่วมระดมความคิดเห็น “แนวทางการพัฒนาระบบ กลไก และองค์ความรู้ เพื่อการขับเคลื่อนการศึกษาไร้รอยต่อ”
15.00 – 15.30 น.	สรุปและมอบนโยบายแนวทางการจัดสรรทุน รศ.ดร.ปัทมาวดี โพชนุกูล ผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)
15.30 น.	ปิดการสัมมนา

ตารางที่ 6 กำหนดการเวทีสัมมนาเชิงยุทธศาสตร์
“การพัฒนาระบบ กลไก และแนวทางการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อการขับเคลื่อนการศึกษาไร้รอยต่อ”

ภาพที่ 17 - 20 บรรยากาศเวทีสัมมนาเชิงยุทธศาสตร์

“การพัฒนาระบบ กลไก และแนวทางการพัฒนาองค์ความรู้เพื่อการขับเคลื่อนการศึกษาไร้รอยต่อ”

การถอดบทเรียนนวัตกรรมการเรียนรู้ดำเนินการผ่านการจัดสัมมนาเชิงยุทธศาสตร์นวัตกรรม ห้องเรียน ระหว่างวันที่ 23-24 ธันวาคม 2566 ที่โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กิจกรรมนี้ รวบรวมครูและผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์ในการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ที่ประสบความสำเร็จ มาแลกเปลี่ยนประสบการณ์และถอดบทเรียน โดยเฉพาะในด้านการจัดการเรียนการสอนที่สร้างแรงบันดาลใจ และทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน การสัมมนาใช้กระบวนการถอดบทเรียนแบบมีส่วนร่วม ทำให้ได้ข้อค้นพบทั้งในด้านปัจจัยความสำเร็จและความท้าทายในการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้

วัน-เวลา	รายละเอียดกิจกรรม	สถานที่
วันเสาร์ที่ 23 ธันวาคม 2566		
08.00 – 08.30 น.	ลงทะเบียนเข้าร่วมงาน	ห้องสัมมนาไฮไล A201 อาคาร A ชั้น 2
08.30 – 09.00 น.	กิจกรรม “รู้จักกัน รู้จักโครงการ” และบอกเล่า ภาพรวมกิจกรรม	
09.00 – 10.30 น.	แบ่งปันตัวอย่างนวัตกรรมการเรียนรู้	
10.30 – 10.45 น.	- พักรับประทานอาหารว่าง -	
10.45 – 12.00 น.	จับคู่ถอดบทเรียนนวัตกรรมการเรียนรู้	
12.00 – 13.00 น.	- รับประทานอาหารกลางวัน -	โถงกลางอาคาร A ชั้น 1
13.00 – 14.30 น.	ถอดบทเรียนนวัตกรรมการเรียนรู้	ห้องสัมมนาไฮไล A201 อาคาร A ชั้น 2 ฯลฯ
14.30 – 14.45 น.	- พักรับประทานอาหารว่าง -	
14.45 – 17.00 น.	ถอดบทเรียนนวัตกรรมการเรียนรู้ (ต่อ)	
17.00 – 18.30 น.	- รับประทานอาหารเย็น -	โถงกลางอาคาร A ชั้น 1
18.30 – 20.00 น.	ถอดบทเรียนนวัตกรรมการเรียนรู้ (ต่อ)	ห้องสัมมนาไฮไล A201 ฯลฯ

วัน-เวลา	รายละเอียดกิจกรรม	สถานที่
20.00 เป็นต้นไป	- พักผ่อนตามอัธยาศัย -	เรือนรับรอง รร.สาธิตฯ มธ.
วันอาทิตย์ที่ 24 ธันวาคม 2566		
08.30 – 09.00 น.	Set up ห้องเรียน เตรียมการทดลองสอน	ห้องเรียน อาคาร B (B103, B104, B107)
09.00 – 10.30 น.	กิจกรรม “ห้องเรียนทดลองสอน” กลุ่มที่ 1 - 3	
10.30 – 10.45 น.	- พักรับประทานอาหารว่าง -	
10.45 – 12.00 น.	กิจกรรม “ห้องเรียนทดลองสอน” กลุ่มที่ 4 - 6	
12.00 – 13.00 น.	- รับประทานอาหารกลางวัน -	โถงกลางอาคาร A ชั้น 1
13.00 – 14.00 น.	พูดคุยแลกเปลี่ยน “ห้องเรียนทดลองสอน” (กลุ่มย่อย)	ห้องสัมมนาไฮไล A201 อาคาร A ชั้น 2
14.00 – 14.15 น.	- พักรับประทานอาหารว่าง -	
14.15 – 15.30 น.	พูดคุยแลกเปลี่ยน “ห้องเรียนทดลองสอน” ร่วมกัน	
15.30 เป็นต้นไป	- เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ -	-

ตารางที่ 7 กำหนดการสัมมนาเชิงยุทธศาสตร์นวัตกรรมห้องเรียน

ภาพที่ 21 - 24 บรรยากาศสัมมนาเชิงยุทธศาสตร์นวัตกรรมห้องเรียน

จากการดำเนินกิจกรรมทั้งสองส่วน คณะทำงานได้พัฒนารอบยุทธศาสตร์การขับเคลื่อน การศึกษาและการเรียนรู้ที่มีความครอบคลุมและเป็นระบบ กรอบยุทธศาสตร์นี้ระบุทั้งประเด็นเร่งด่วนที่ ต้องการการวิจัยและพัฒนา แนวทางการสนับสนุนนวัตกรรมการเรียนรู้ และกลไกการทำงานร่วมกันระหว่าง ภาคส่วนต่างๆ นอกจากนี้ ยังได้ข้อเสนอแนะสำหรับการจัดทำแผนวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) ใน ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและการเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นกรอบในการสนับสนุนทุนวิจัยและพัฒนาในระยะ ต่อไป

การดำเนินงานทั้งสามยุทธศาสตร์ของโครงการได้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบผ่านการทำงานที่เชื่อมโยงและบูรณาการ โดยมีผลการดำเนินงานที่สำคัญดังนี้

1) ด้านการจัดการระบบความรู้และเครือข่ายการวิจัย โครงการได้พัฒนาชุดองค์ความรู้ที่ครอบคลุมประเด็นสำคัญของการศึกษาไทยผ่านบทความวิชาการ 12 เรื่อง และการสร้างเครือข่ายวิจัยสหสาขาที่เชื่อมโยงนักวิชาการ ครู และผู้ปฏิบัติงาน การทำงานนี้ไม่เพียงสร้างความรู้ใหม่ แต่ยังช่วยเชื่อมโยงความรู้เชิงทฤษฎีกับการปฏิบัติ นำไปสู่การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายที่มีฐานจากความเป็นจริง

2) ด้านการสื่อสารสาธารณะและเวทีสัมมนาทางวิชาการ การจัดเวที Education Journey Forum จำนวน 3 ครั้ง การผลิตสื่อภาพเคลื่อนไหวขนาดสั้น 10 ชิ้น และบทความขนาดสั้น 6 เรื่อง ได้ช่วยขยายการรับรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิด “การศึกษาไร้รอยต่อ” สู่สาธารณะในวงกว้าง การทำงานร่วมกับ ThaiPBS ในการถ่ายทอดสดการสัมมนายังช่วยเพิ่มการเข้าถึงและการมีส่วนร่วมของผู้สนใจผ่านช่องทางออนไลน์

3) ด้านการทำงานร่วมกับ PMU และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การจัดสัมมนาเชิงยุทธศาสตร์และการถอดบทเรียนนวัตกรรมการเรียนรู้ได้นำไปสู่การพัฒนากอบยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนการศึกษาและการเรียนรู้ที่มีความครอบคลุมและเป็นระบบ ผลงานนี้จะเป็นฐานสำคัญสำหรับการจัดทำแผนวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ววน.) ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและการเรียนรู้ต่อไป

ความสำเร็จของการดำเนินงานเหล่านี้เกิดจากการออกแบบกระบวนการทำงานที่เน้นการมีส่วนร่วม การบูรณาการองค์ความรู้จากหลากหลายแหล่ง และการเชื่อมโยงระหว่างการศึกษา การสื่อสาร และการขับเคลื่อนนโยบาย อย่างไรก็ตาม การสร้างการเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษายังคงเป็นความท้าทายที่ต้องอาศัยความร่วมมือและการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะในการผลักดันให้ข้อเสนอแนะแนวทางต่างๆ ที่พัฒนาขึ้นได้นำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

บทที่ 3

ข้อค้นพบจากการดำเนินงาน

การดำเนินโครงการจัดการความรู้และขับเคลื่อนระบบการศึกษาและการเรียนรู้ ระยะที่ 2 (2.1) ทำให้เกิดข้อค้นพบสำคัญที่สะท้อนสภาพปัญหา โอกาส และแนวทางการพัฒนาระบบการศึกษาไทย โดยข้อค้นพบเหล่านี้มาจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากหลายแหล่ง ทั้งการทบทวนวรรณกรรม การวิจัยเชิงระบบ การแลกเปลี่ยนในเวทีสัมมนา และการถอดบทเรียนจากพื้นที่ปฏิบัติการ

ข้อค้นพบหลักแบ่งออกเป็น 4 ประเด็นสำคัญที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ 1) รอยต่อสำคัญในระบบการศึกษาไทยที่สะท้อนช่องว่างและความไม่ต่อเนื่องในระบบ 2) แนวทางการสมานรอยต่อที่มีศักยภาพ ซึ่งรวบรวมจากนวัตกรรมและแนวปฏิบัติที่ดี 3) การพัฒนากลไกขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง ที่มุ่งสร้างความยั่งยืนในระยะยาว และ 4) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ที่จะนำไปสู่การปฏิรูประบบการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม

การนำเสนอข้อค้นพบในบทนี้จะเริ่มจากการวิเคราะห์รอยต่อสำคัญในระบบการศึกษา เพื่อทำความเข้าใจสาเหตุและผลกระทบของปัญหา จากนั้นจะนำเสนอแนวทางการสมานรอยต่อที่มีศักยภาพ โดยวิเคราะห์ทั้งนวัตกรรมเชิงระบบและนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ ส่วนที่สามจะอธิบายถึงกลไกการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่จำเป็น และส่วนสุดท้ายจะนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในสามด้านหลัก คือ ด้านระบบนิเวศการเรียนรู้ ด้านการบริหารจัดการ และด้านการวิจัยและพัฒนา ดังนี้

3.1 รอยต่อสำคัญในระบบการศึกษาไทย

3.1.1 รอยต่อระหว่างการศึกษาในระบบและนอกระบบ

สถานการณ์การศึกษาไทยในปัจจุบันกำลังเผชิญกับความท้าทายสำคัญในด้านการเข้าถึงและคุณภาพการศึกษา จากข้อมูลของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (2567) พบว่ามีเด็กนอกระบบการศึกษาในวัยการศึกษาภาคบังคับและหลังการศึกษาภาคบังคับจำนวนถึง 708,490 คน ตัวเลขนี้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบการศึกษาที่ไม่สามารถรองรับผู้เรียนที่มีความหลากหลายได้ นอกจากนี้ ผลการสอบ PISA ที่ตกต่ำลงอย่างต่อเนื่องยังเป็นสัญญาณเตือนถึงปัญหาคุณภาพการศึกษาที่ส่งผลกระทบต่อทักษะพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้และการทำงานในศตวรรษที่ 21

กลุ่มเสี่ยงที่มีแนวโน้มจะหลุดออกจากระบบการศึกษาหรือไม่ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพประกอบด้วยหลายกลุ่ม โดยกลุ่มใหญ่ที่สุดคือเด็กในครอบครัวยากจนเปราะบาง ซึ่งมักต้องออกจากระบบการศึกษากลางคันเพื่อหารายได้ช่วยครอบครัว กลุ่มที่สองคือเด็กที่มีความต้องการพิเศษ ซึ่งต้องการการดูแลและการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับศักยภาพของแต่ละบุคคล กลุ่มที่สามคือเด็กที่เคยกระทำความผิดทางกฎหมาย ซึ่งมักถูกตีตราและมีอุปสรรคในการกลับเข้าสู่ระบบการศึกษา และกลุ่มสุดท้ายคือผู้เรียนที่มีวุฒิ กศน. หรือวุฒิวิชาชีพจากภาคเอกชน ซึ่งมักประสบปัญหาในการเทียบโอนคุณวุฒิเพื่อศึกษาต่อหรือประกอบอาชีพ

ความท้าทายสำคัญที่ทำให้เกิดรอยต่อระหว่างการศึกษาในระบบและนอกระบบคือข้อจำกัดในการเทียบโอนประสบการณ์และการยอมรับวุฒิการศึกษาทางเลือก แม้ว่ากระทรวงศึกษาธิการจะมีระเบียบและแนวทางการเทียบโอนไว้แล้ว แต่ในทางปฏิบัติยังมีอุปสรรคหลายประการ เช่น สถานศึกษาบางแห่งไม่เปิดรับการเทียบโอน มหาวิทยาลัยหลายแห่งปฏิเสธการรับผู้เรียนที่มีวุฒิ กศน. และการขาดระบบการประเมินและรับรองทักษะที่ได้จากประสบการณ์ทำงานหรือการเรียนรู้นอกระบบ สถานการณ์นี้ทำให้ผู้เรียนที่ออกจากระบบการศึกษากลางคันหรือเลือกเรียนรู้ผ่านช่องทางอื่นมีข้อจำกัดในการพัฒนาตนเองและการประกอบอาชีพ

3.1.2 รอยต่อจากความหลากหลายของผู้เรียน

ระบบการศึกษาไทยในปัจจุบันกำลังเผชิญกับความท้าทายในการตอบสนองต่อความหลากหลายของผู้เรียนที่มีมากขึ้นในหลายมิติ มิติแรกคือความหลากหลายด้านถิ่นที่อยู่และวัฒนธรรม โดยเฉพาะในเขตเมืองใหญ่ที่มีการย้ายถิ่นของประชากรสูง ทำให้มีผู้เรียนจากภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่ต่างต่างกันมาเรียนร่วมกัน มิติที่สองคืออัตลักษณ์และภาษา ซึ่งรวมถึงผู้เรียนที่ใช้ภาษาแม่ต่างๆ (พบว่ามียุโรป 5.4% ของครัวเรือนไทย) และผู้เรียนที่มีอัตลักษณ์ทางเพศหลากหลาย มิติที่สามคือชาติพันธุ์และความเชื่อ ซึ่งมีทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมและกลุ่มผู้อพยพ และมิติสุดท้ายคือสถานะทางสัญชาติ โดยองค์การยูนิเซฟ (2567) รายงานว่าในปี 2564 มีเด็กที่ไม่มีสถานะบุคคลหรือ เด็กหัว G ในโรงเรียนไทยจำนวน 103,223 คน และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากสถานการณ์ความขัดแย้งในประเทศเพื่อนบ้าน

ความหลากหลายเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อผลลัพธ์ทางการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญ จากผลสำรวจสถานการณ์เด็กและเยาวชนในประเทศไทย พ.ศ. 2565 พบว่าเด็กที่ครอบครัวย้ายไม่ได้ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาแม่มีทักษะการอ่านและการคำนวณต่ำกว่าเด็กวัยเดียวกันที่ใช้ภาษาไทยอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ ยังพบว่าแม้แต่ในกลุ่มเด็กที่ครอบครัวย้ายพูดภาษาไทยแต่มาจากเศรษฐกิจต่างกัน ก็มีระดับทักษะทางภาษาและการคำนวณแตกต่างกันด้วย สะท้อนให้เห็นว่าความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมส่งผลต่อโอกาสในการเรียนรู้ของเด็ก

ประเด็นที่น่ากังวลอีกประการหนึ่งคือการกลั่นแกล้งในโรงเรียน โดยพบว่าเด็กที่มีอัตลักษณ์แตกต่างจากคนกลุ่มหลัก ทั้งในด้านรูปร่าง ชาติพันธุ์ และเพศสภาพ มีความเสี่ยงสูงที่จะตกเป็นเหยื่อของการกลั่นแกล้ง ส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิต ความอยู่ดีมีสุข และความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งในสังคม นอกจากนี้ การจัดการเรียนการสอนในระบบปัจจุบัน โดยเฉพาะการสอนคุณธรรมจริยธรรม ยังคงยึดติดกับการหล่อหลอมอัตลักษณ์ทางสังคมแบบเดิม เน้นความเคารพ ความอ่อนน้อม และความยึดมั่นในสถาบันหลักของชาติ โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาอัตลักษณ์ส่วนบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

3.1.3 รอยต่อระหว่างศาสตร์และสาขาวิชา

ระบบการศึกษาไทยมีข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่สำคัญในการบูรณาการระหว่างศาสตร์และสาขาวิชา โดยเฉพาะในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ยังคงแบ่งเนื้อหาออกเป็น 8 สาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลาง การแบ่งแยกเช่นนี้ทำให้ผู้เรียนขาดโอกาสในการเชื่อมโยงความรู้ข้ามศาสตร์และประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง ในระดับอุดมศึกษา การจัดการเรียนการสอนยังคงยึดติดกับการแบ่งแยกตามคณะตามธรรมเนียมที่มีมายาวนาน แม้ว่าในช่วงไม่กี่ปีมานี้ บางมหาวิทยาลัยจะเริ่มสร้างโปรแกรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงข้ามคณะมากขึ้น แต่ก็ยังเป็นเพียงส่วนน้อยของระบบการศึกษาโดยรวม

นอกจากข้อจำกัดเชิงโครงสร้างแล้ว ยังมีปัญหาในเชิงค่านิยมและวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับบางศาสตร์มากกว่าศาสตร์อื่น ส่งผลให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียม เช่น การให้น้ำหนักกับการสอนตามสาระการเรียนรู้หลักในหลักสูตร มากกว่าการเปิดวิชาเลือกอิสระใหม่ๆ ตามความสนใจของผู้เรียน หรือการมองว่างานวิจัยสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีคุณค่ากว่างานวิจัยในสาขาสังคมศาสตร์ ส่งผลให้มีการจัดสรรงบประมาณทุนวิจัยและพัฒนาที่ไม่สมดุลระหว่างสาขา

สถานการณ์นี้กำลังถูกท้าทายด้วยวิกฤตโลกที่ซับซ้อนและเชื่อมโยงกันมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ภัยพิบัติ หรือโรคระบาด ซึ่งต้องการความรู้และทักษะจากหลากหลายศาสตร์ในการแก้ไข นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี โดยเฉพาะการพัฒนาของปัญญาประดิษฐ์ ยังทำให้เกิดความต้องการทักษะที่หลากหลายในยุคดิจิทัล ทั้งทักษะด้านเทคโนโลยี การคิดวิเคราะห์ และความฉลาดทางอารมณ์ ขณะเดียวกัน วิกฤตสุขภาพจิตที่กำลังทวีความรุนแรงในสังคมไทย ยังเรียกร้องให้มีการ

พัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการความรู้จากหลากหลายศาสตร์มาประยุกต์ใช้ร่วมกัน

3.1.4 รอยต่อระหว่างผู้ขับเคลื่อนการศึกษา

การขับเคลื่อนการศึกษาไทยในปัจจุบันประสบปัญหาการทำงานแยกส่วนระหว่างหน่วยงานภาครัฐ แม้จะมีการจัดตั้งหน่วยงานใหม่ๆ เพื่อสนับสนุนการศึกษา เช่น สถาบันคุณวุฒิวิชาชีพ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา และกรมส่งเสริมการเรียนรู้ แต่การประสานงานระหว่างหน่วยงานยังมีข้อจำกัดทำให้เกิดความซ้ำซ้อนในการดำเนินงานและขาดการบูรณาการทรัพยากร นอกจากนี้ การทำงานยังถูกกำกับด้วยกฎระเบียบและขั้นตอนที่ซับซ้อน ทำให้ขาดความยืดหยุ่นในการตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลายของผู้เรียน

ในส่วนของภาคเอกชนและประชาสังคม แม้จะมีนวัตกรรมการศึกษาที่น่าสนใจและมีประสิทธิภาพ แต่กลับมีข้อจำกัดในการขยายผล เนื่องจากงบประมาณทางการศึกษาส่วนใหญ่ยังจัดสรรผ่านหน่วยงานภาครัฐและถูกกำกับดูแลโดยภาคนโยบายและการเมือง ทำให้หน่วยงานรัฐมีอิทธิพลสูงในการกำหนดวาระและประเด็นที่ต้องการขับเคลื่อน ขณะที่ผู้เล่นขนาดเล็กที่มีนวัตกรรมที่แก้ปัญหาได้กลับไม่สามารถขยายผลได้หากไม่ได้รับความร่วมมือและสนับสนุนจากหน่วยงานที่มีอำนาจและทรัพยากรมากกว่า

แม้แต่การทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานรัฐเองก็ยังมีความท้าทาย ดังเห็นได้จากกรณีของ TK Park ในฐานะองค์การมหาชนที่มีการก่อสร้างพื้นที่เรียนรู้ที่มีชีวิต ที่ต้องประคององค์กรท่ามกลางความผันผวนทางนโยบายและความขัดแย้งทางการเมือง และต้องพยายามสร้างความร่วมมือกับพื้นที่เรียนรู้เดิมของรัฐ เช่น โรงเรียนและห้องสมุดชุมชน ซึ่งยังขาดการสนับสนุนทั้งในด้านบุคลากร งบประมาณ และการจัดการความรู้

ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งคือกลไกการมีส่วนร่วมที่ขาดความหมาย โดยเฉพาะในกระบวนการกำหนดนโยบายการศึกษา การมีส่วนร่วมของนักเรียน ผู้ปกครอง และครู มักเป็นเพียงพิธีกรรมที่ขาดอิสระและถูกครอบงำ ไม่สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงจริง เนื่องจากการออกแบบโครงสร้างเชิงสถาบันที่ให้ผู้กำหนดนโยบายมีอำนาจเหนือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ

สถานการณ์นี้ถูกซ้ำเติมด้วยวัฒนธรรมแบบอุปถัมภ์และการหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้า ทำให้ความเห็นที่แตกต่างไม่ได้ถูกนำมาพูดคุยอย่างตรงไปตรงมา นอกจากนี้ ความเหลื่อมล้ำทางสถานะทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ยังทำให้เสียงของผู้มีอำนาจ “ดังกว่าและถูกรับฟังมากกว่า” ผู้เกี่ยวข้องกลุ่มอื่น ส่งผลให้การพัฒนาการศึกษาไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียนและสังคมได้อย่างทั่วถึง

3.2 แนวทางการสมานรอยต่อที่มีศักยภาพ

3.2.1 นวัตกรรมเชิงระบบ

ระบบธนาคารหน่วยกิตเป็นนวัตกรรมสำคัญที่มุ่งสมานรอยต่อระหว่างการศึกษาในระบบและนอกระบบ โดยกระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศนโยบายแนวทางการจัดทำธนาคารหน่วยกิตระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานขึ้นเมื่อพฤษภาคม 2567 นวัตกรรมนี้เปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถสะสมหน่วยกิตจากการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ ทั้งการเรียนในระบบโรงเรียน การเรียนรู้จากประสบการณ์การทำงาน การเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาทักษะ และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ระบบนี้จะช่วยให้ผู้เรียนที่ต้องออกจากระบบการศึกษากลางคันสามารถกลับเข้ามาเรียนต่อได้โดยไม่ต้องเริ่มต้นใหม่ และยังเอื้อให้ผู้เรียนสามารถออกแบบเส้นทางการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการและบริบทชีวิตของตนเอง

การพัฒนากระบวนมาตรฐานคุณวุฒิวิชาชีพดำเนินการโดยสถาบันคุณวุฒิวิชาชีพ (องค์การมหาชน) เป็นอีกนวัตกรรมที่สำคัญในการสร้างการยอมรับทักษะและประสบการณ์วิชาชีพ ระบบนี้พัฒนามาตรฐานอาชีพและคุณวุฒิวิชาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน โดยเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีประสบการณ์การทำงานสามารถเข้ารับการประเมินสมรรถนะและได้รับการรับรองคุณวุฒิวิชาชีพ แม้จะไม่มีวุฒิการศึกษาในระบบ นวัตกรรมนี้ช่วยสร้างเส้นทางความก้าวหน้าในอาชีพที่ไม่จำกัดอยู่เพียงวุฒิการศึกษา และยังส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในภาคแรงงาน

การจัดการศึกษาแบบพหุภาษาเป็นนวัตกรรมที่พัฒนาโดยมูลนิธิภาษาศาสตร์ประยุกต์และสถาบันวิจัยภาษา มีการดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่องในหลายพื้นที่ ทั้งในภาคเหนือและสามจังหวัดชายแดนใต้ นวัตกรรมนี้ใช้หลักการทางภาษาศาสตร์ในการใช้ภาษาแม่หรือภาษาท้องถิ่นของผู้เรียนเป็นสะพานในการเรียนรู้ภาษาไทย วิธีการนี้ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาการเรียนได้ดีขึ้น มีความมั่นใจในการแสดงออก และรักษาอัตลักษณ์ทางภาษาและวัฒนธรรมของตนไว้ได้ ผลการดำเนินงานที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าผู้เรียนในโครงการมีพัฒนาการด้านการอ่านและการเขียนที่ดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

นวัตกรรมเชิงระบบทั้งสามรูปแบบนี้มีศักยภาพในการสมานรอยต่อที่สำคัญในระบบการศึกษา อย่างไรก็ตาม การขยายผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวงกว้างยังต้องการการสนับสนุนเชิงนโยบายและความร่วมมือจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาระบบการประเมินและรับรองผลการเรียนรู้ที่มีมาตรฐานและเป็นที่ยอมรับ การสร้างความเข้าใจและการยอมรับในหมู่สถาบันการศึกษาและสถานประกอบการ และการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรทางการศึกษาให้สามารถจัดการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ ความยั่งยืนของนวัตกรรมเหล่านี้ยังขึ้นอยู่กับการจัดสรรทรัพยากรและงบประมาณที่เพียงพอและต่อเนื่อง การพัฒนาระบบข้อมูลและการติดตามประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทรัพยากร ความรู้ และประสบการณ์ในการพัฒนานวัตกรรมการศึกษาที่ตอบโจทย์ความต้องการของผู้เรียนและสังคมไทยอย่างแท้จริง

3.2.2 นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้

การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education) เป็นนวัตกรรมการเรียนรู้ที่พัฒนาโดยมูลนิธิการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองไทย (Thai Civic Education) โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาครูให้สามารถจัดการเรียนรู้ที่สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองให้แก่ผู้เรียน นวัตกรรมนี้เน้นการพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ การวิเคราะห์ประเด็นทางสังคม และการเชื่อมโยงตนเองกับสถานการณ์ในสังคม โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการอภิปราย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการลงมือปฏิบัติในประเด็นสาธารณะ ผลการดำเนินงานแสดงให้เห็นว่าผู้เรียนพัฒนาความเข้าใจในบทบาทของตนเองในฐานะพลเมือง และมีความมั่นใจในการแสดงออกทางความคิดมากขึ้น

การเรียนการสอนแบบบูรณาการได้รับการพัฒนาและทดลองใช้อย่างต่อเนื่องในโรงเรียนต้นแบบหลายแห่ง เช่น โรงเรียนรุ่งอรุณ โรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา และโรงเรียนบ้านปลาขาว โดยบางแห่งดำเนินการมากกว่า 20 ปีและเป็นแหล่งศึกษาดูงานให้กับโรงเรียนอื่นๆ นวัตกรรมนี้เน้นการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงเนื้อหาวิชาต่างๆ เข้ากับชีวิตจริงของผู้เรียน ผ่านการทำโครงงาน การลงมือปฏิบัติ และการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง วิธีการนี้ช่วยให้ผู้เรียนเห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เรียนกับการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน และพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาอย่างเป็นองค์รวม

พื้นที่เรียนรู้นอกระบบได้รับการพัฒนาในหลายรูปแบบ โดยมูลนิธิโรงเรียนวันเสาร์ (Saturday School) เป็นตัวอย่างที่น่าสนใจในการใช้พื้นที่โรงเรียนรัฐในวันหยุดเพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามความสนใจของผู้เรียน โดยอาศัยอาสาสมัครที่มีความเชี่ยวชาญในด้านต่างๆ มาจัดกิจกรรม กิจกรรมเหล่านี้ช่วยพัฒนาคุณลักษณะสำคัญ เช่น ความรู้จักและเข้าใจตนเอง (self-awareness) และกรอบแนวคิดเชิงเติบโต (growth mindset) นอกจากนี้ ยังมีเครือข่ายพื้นที่เรียนรู้และเครือข่ายเล่นอิสระที่ทำงานในชุมชน เช่น เครือข่ายพื้นที่นี้ตั้งที่ดำเนินงานมากกว่า 20 ปี ปัจจุบันมี 19 พื้นที่เรียนรู้ และเครือข่ายเล่นเปลี่ยนโลกที่พัฒนาผู้อำนวยการเล่น (playworker) เพื่อสร้างพื้นที่เล่นอิสระในโรงเรียนและชุมชน

ความสำเร็จของนวัตกรรมเหล่านี้เกิดจากการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ เช่น กรณีของมูลนิธิโรงเรียนวันเสาร์ที่ได้รับความร่วมมือจากภาครัฐในการเปิดพื้นที่โรงเรียน การสนับสนุนจากภาคเอกชน และการมีส่วนร่วมของอาสาสมัคร ทำให้โครงการสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องและสร้างผลลัพธ์เชิงบวกให้กับเด็กและเยาวชน อย่างไรก็ตาม การขยายผลนวัตกรรมเหล่านี้ยังมีความท้าทาย โดยเฉพาะในด้านการสร้างความเข้าใจและการยอมรับจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การพัฒนาศักยภาพของบุคลากร และการจัดสรรทรัพยากรที่เพียงพอ

นอกจากนี้ ยังมีความพยายามในการเชื่อมโยงนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เข้ากับระบบการศึกษากระแสหลัก เช่น โครงการเชียงใหม่แห่งการเรียนรู้ที่ริเริ่มโดยมูลนิธิสื่อชาวบ้าน (มะขามป้อม) ซึ่งกำลังขับเคลื่อนร่วมกับโรงเรียนและกรมส่งเสริมการเรียนรู้ (สกร.) ในพื้นที่ เพื่อเชื่อมโยงประสบการณ์เรียนรู้นอกห้องเรียนกับการเรียนรู้ในระบบ การพัฒนาความร่วมมือในลักษณะนี้จะช่วยให้เกิดการผสมผสานจุดแข็งของการเรียนรู้ทั้งในและนอกระบบ และนำไปสู่การพัฒนากระบวนการศึกษาที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง

3.3 การพัฒนากลไกขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง

3.3.1 การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์

การปฏิรูปการศึกษาที่ผ่านมามักมุ่งเน้นการจัดระเบียบระบบการศึกษาผ่าน “เลนส์ของรัฐบาล” โดยเน้นการปรับเปลี่ยนโครงสร้าง กฎระเบียบ หรือนโยบายของรัฐเป็นหลัก แนวคิดนี้มีข้อจำกัดสำคัญ 4 ประการ คือ 1) ให้ความสำคัญเฉพาะการแก้ปัญหาภายในระบบราชการ โดยมองข้ามทางเลือกอื่นที่อาจมีคุณภาพสูงกว่า 2) เชื่อว่าการสั่งการจากผู้มีอำนาจสามารถจัดการกับความซับซ้อนได้ ทำให้ระบบยังเทอะทะและขาดความยืดหยุ่น 3) ขาดการถอดบทเรียนและทบทวนนโยบายที่ดำเนินการไปแล้ว และ 4) มองผู้เรียนและครูเป็นเพียงวัตถุ ไม่ได้คำนึงถึงความหลากหลายและความเป็นมนุษย์

การเปลี่ยนผ่านสู่ “เลนส์ของผู้เรียน” จึงเป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ที่สำคัญ โดยมองว่าระบบการศึกษาที่รัฐสร้างขึ้นเป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของการเรียนรู้ การเรียนรู้ของแต่ละคนสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งในและนอกระบบการศึกษา และคุณภาพของการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่หลากหลายมากกว่าที่รัฐจะควบคุมได้ มุมมองนี้ให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจว่าผู้เรียนแต่ละคนต้องการอะไรจากการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นความรู้และทักษะ วุฒิการศึกษา หรือการมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนและสังคม

การมองการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคมที่ใหญ่กว่า ทำให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงการศึกษาไม่สามารถเกิดขึ้นได้ง่าย เพราะระบบการศึกษามีประวัติศาสตร์อันยาวนานและเชื่อมโยงกับระบบอื่นๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม การสร้างการเปลี่ยนแปลงจึงต้องอาศัยการมีส่วนร่วมและการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน รวมถึงการพัฒนาวัฒนธรรมและวิธีการใหม่ๆ ที่ตั้งอยู่บนฐานความเข้าใจความซับซ้อนของระบบ

การสร้างจินตนาการใหม่ต่อการศึกษาจึงเป็นก้าวสำคัญ โดยมุ่งสู่ระบบที่เปิดกว้างและยืดหยุ่น ที่ผู้เรียนสามารถเคลื่อนย้ายไปมาระหว่างการเรียนรู้รูปแบบต่างๆ เข้าถึงประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนเอง ได้รับการยอมรับโดยไม่ถูกเลือกปฏิบัติ และสามารถเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นท่ามกลางความแตกต่างหลากหลาย จินตนาการใหม่นี้จะเป็นพลังขับเคลื่อนให้เกิดการออกแบบนโยบายและแนวทางปฏิบัติที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและสังคมได้อย่างแท้จริง

3.3.2 การพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้

การพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ตัวอย่างที่น่าสนใจคือกองทุนท้องถิ่นเพื่อการศึกษา RILA Rayong ที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างองค์การบริหารส่วนจังหวัดระยอง ภาคประชาสังคม สถาบันการศึกษา และภาคธุรกิจในพื้นที่ กองทุนนี้ทำหน้าที่ระดมทรัพยากรเพื่อสนับสนุนการศึกษาอย่างมีเป้าหมาย โดยทุกภาคส่วนร่วมกำหนดเป้าหมายการพัฒนาเด็กและเยาวชน ระดมทุนจากภาคเอกชน และสนับสนุนการอบรมและเครื่องมือจากผู้พัฒนานวัตกรรมที่ตรงกับเป้าหมายที่กำหนด รูปแบบความร่วมมือเช่นนี้ช่วยให้การพัฒนาการศึกษามีทิศทางที่ชัดเจนและได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

การจัดการความรู้เป็นอีกองค์ประกอบสำคัญของระบบนิเวศการเรียนรู้ จากการศึกษาพบว่า เครือข่ายการขับเคลื่อนงานด้านการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชนที่ได้ลงมือปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงการศึกษาในพื้นที่ มีชุดความรู้จากการปฏิบัติ (Practical Knowledge) และชุดความรู้เชิงพื้นที่ (Situational Knowledge) เป็นจำนวนมาก ทั้งปัจจัยแห่งความสำเร็จและความล้มเหลว องค์ความรู้เหล่านี้มีความสำคัญทั้งในแง่ของการกำหนดทิศทางการปฏิรูปทางการศึกษาในเชิงนโยบาย และการยกระดับการขับเคลื่อนในเชิงพื้นที่ให้ประสบความสำเร็จมากขึ้น

กระบวนการสร้างและจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยการสร้างพื้นที่ให้เครือข่ายต่างๆ ได้มองเห็นซึ่งกันและกัน แลกเปลี่ยนความรู้ ต่อยอดงาน และสร้างเครือข่ายใหม่ ดังเช่นที่เห็นได้จากเวที Education Journey Forum ที่เปิดโอกาสให้ผู้เชี่ยวชาญจากหลากหลายสาขา ทั้งนักวิชาการ ครู ผู้บริหาร และนักขับเคลื่อนการศึกษา ได้มาแลกเปลี่ยนมุมมองและประสบการณ์ การแลกเปลี่ยนเช่นนี้ช่วยสร้างมุมมองที่สดใหม่และจุดประกายความคิดใหม่ๆ ในการพัฒนาการศึกษา

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ที่ยั่งยืนจำเป็นต้องมีกลไกที่เป็นระบบในการสนับสนุนการทำงานร่วมกัน ตั้งแต่การพัฒนาระบบข้อมูลและสารสนเทศที่เชื่อมโยงกัน การสร้างมาตรฐานและเกณฑ์การประเมินที่ยอมรับร่วมกัน การจัดสรรทรัพยากรและงบประมาณที่เอื้อต่อการทำงานข้ามหน่วยงาน ไปจนถึงการพัฒนากลไกการกำกับติดตามและประเมินผลที่สะท้อนคุณค่าและเป้าหมายร่วมของทุกภาคส่วน การมีกลไกเหล่านี้จะช่วยให้การทำงานร่วมกันระหว่างภาคส่วนต่างๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืน

3.4 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

3.4.1 ด้านระบบนิเวศการเรียนรู้

การสนับสนุนความหลากหลายของรูปแบบการเรียนรู้เป็นประเด็นสำคัญอันดับแรกในการพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ โดยต้องมีการปรับปรุงนโยบายและกฎระเบียบที่เอื้อให้เกิดทางเลือกในการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การพัฒนาระบบธนาคารหน่วยกิตที่ยอมรับผลการเรียนรู้จากประสบการณ์และการเรียนรู้ตามอัธยาศัย การส่งเสริมการจัดการศึกษาโดยครอบครัวและชุมชน และการสนับสนุนพื้นที่เรียนรู้นอกระบบ

โรงเรียน เช่น พื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กและเยาวชน แหล่งเรียนรู้ในชุมชน และพื้นที่เล่นอิสระ นอกจากนี้ ควรมีการพัฒนากระบวนการประกันคุณภาพที่ยืดหยุ่นและเหมาะสมกับบริบทของแต่ละรูปแบบการเรียนรู้

การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนต้องเริ่มจากการปรับโครงสร้างและกลไกการทำงานให้เอื้อต่อการมีส่วนร่วมอย่างมีความหมาย โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ครอบครัว และชุมชน ในการกำหนดทิศทางและการจัดการศึกษา เช่น การสร้างกลไกการรับฟังความคิดเห็นที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนาระบบการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม และการสนับสนุนให้ภาคเอกชนและประชาสังคมมีบทบาทในการพัฒนาการศึกษามากขึ้น โดยเฉพาะในด้านการพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้และการสนับสนุนทรัพยากร ตัวอย่างเช่น การพัฒนากองทุนท้องถิ่นเพื่อการศึกษาที่บริหารจัดการโดยความร่วมมือของทุกภาคส่วนในพื้นที่

การพัฒนาระบบสนับสนุนครอบครัวและชุมชนเป็นอีกประเด็นสำคัญ เนื่องจากครอบครัว และชุมชนมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน โดยควรมีการพัฒนากระบวนการสวัสดิการที่ครอบคลุม เช่น สิทธิลาเพื่อดูแลบุตร การสนับสนุนศูนย์เด็กเล็กคุณภาพ และนโยบายด้านเศรษฐกิจและการจ้างงานที่เพิ่มความมั่นคงด้านความเป็นอยู่ของครอบครัว นอกจากนี้ ควรมีการพัฒนากระบวนการให้คำปรึกษา และสนับสนุนผู้ประกอบการในการดูแลและส่งเสริมการเรียนรู้ของบุตรหลาน รวมถึงการสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครอบครัวและชุมชน

การดำเนินการตามข้อเสนอแนะเหล่านี้จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ โดยต้องมีการจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรที่เพียงพอ การพัฒนาศักยภาพของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง และการสร้างระบบข้อมูลและการติดตามประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ ที่สำคัญคือต้องมีการสร้างความเข้าใจและการยอมรับในหมู่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับความสำคัญของการพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ที่หลากหลายและมีส่วนร่วม เพื่อให้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีความยั่งยืนและส่งผลกระทบในวงกว้าง

3.4.2 ด้านการบริหารจัดการ

การพัฒนาระบบการเทียบโอนและรับรองผลการเรียนรู้เป็นประเด็นเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการ เนื่องจากปัจจุบันยังมีข้อจำกัดในการยอมรับผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนอกระบบโรงเรียน โดยควรมีพัฒนาระบบที่ครอบคลุมทั้งการเทียบโอนผลการเรียน การเทียบโอนประสบการณ์ และการรับรองสมรรถนะ ระบบดังกล่าวควรมีความยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความหลากหลายของผู้เรียน เช่น การพัฒนาเกณฑ์การประเมินที่หลากหลาย การสร้างมาตรฐานการเทียบโอนที่เป็นที่ยอมรับร่วมกัน และการพัฒนาระบบธนาคารหน่วยกิตที่เชื่อมโยงระหว่างสถาบันการศึกษาและหน่วยงานรับรองคุณวุฒิต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเชื่อมโยงกับระบบคุณวุฒิวิชาชีพที่ดำเนินการโดยสถาบันคุณวุฒิวิชาชีพ

การสร้างเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานต้องเริ่มจากการปรับโครงสร้างและกลไกการประสานงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเฉพาะระหว่างหน่วยงานภาครัฐด้วยกันเอง เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กรมส่งเสริมการเรียนรู้ และกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา รวมถึงการเชื่อมโยงกับภาคเอกชนและประชาสังคม ควรมีการพัฒนากระบวนการกลางที่ทุกหน่วยงานสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ร่วมกัน มีการกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดร่วม และมีกลไกการประสานงานที่คล่องตัว เช่น การจัดตั้งคณะทำงานร่วมระหว่างหน่วยงาน หรือการพัฒนาแพลตฟอร์มความร่วมมือในระดับพื้นที่

การปรับปรุงระบบการจัดสรรทรัพยากรจำเป็นต้องคำนึงถึงความเป็นธรรมและประสิทธิภาพ โดยควรมีการทบทวนและปรับปรุงหลักเกณฑ์การจัดสรรงบประมาณให้สอดคล้องกับความต้องการและบริบทที่แตกต่างกัน เช่น การจัดสรรงบประมาณตามดัชนีความต้องการพิเศษของผู้เรียนและพื้นที่ การสนับสนุนงบประมาณสำหรับนวัตกรรมการเรียนรู้ และการส่งเสริมการระดมทรัพยากรจากภาคส่วนต่างๆ นอกจากนี้

ควรมีการพัฒนากระบวนการติดตามและประเมินประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากร เพื่อให้เกิดการใช้งบประมาณที่คุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน

ความสำเร็จของการบริหารจัดการขึ้นอยู่กับ การสร้างวัฒนธรรมการทำงานแบบบูรณาการ และการมีส่วนร่วม โดยต้องมีการพัฒนาภาวะผู้นำในทุกกระดับ การสร้างแรงจูงใจและการยอมรับการทำงานร่วมกัน และการพัฒนาระบบการพัฒนาบุคลากรที่เน้นการทำงานข้ามหน่วยงานและการคิดเชิงระบบ ตัวอย่างเช่น กรณีของกองทุนท้องถิ่นเพื่อการศึกษา RILA Rayong ที่สามารถสร้างความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่างๆ ในการระดมทรัพยากรและบริหารจัดการเพื่อพัฒนาการศึกษาในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.4.3 ด้านการวิจัยและพัฒนา

การส่งเสริมการวิจัยเชิงระบบและการวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นกลยุทธ์สำคัญในการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา โดยควรสนับสนุนการวิจัยที่มองภาพรวมของระบบการศึกษาและความเชื่อมโยงกับระบบอื่นๆ ในสังคม เช่น การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายการศึกษากับปัจจัยทางเศรษฐกิจ และสังคม การวิเคราะห์ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีต่อการเรียนรู้ และการศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่อวิกฤตต่างๆ ขณะเดียวกัน ควรส่งเสริมการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างนักวิชาการและผู้ปฏิบัติงาน เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ที่เชื่อมโยงกับการปฏิบัติจริง (Grounded Theory in Practice) และสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในบริบทที่หลากหลายได้

การพัฒนาระบบการจัดการความรู้ต้องให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงองค์ความรู้จากแหล่งต่างๆ ทั้งความรู้ที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวบุคคลหรือกลุ่มคน (Tacit Knowledge) และความรู้ที่ถูกถ่ายทอดออกมาอย่างชัดเจน (Explicit Knowledge) โดยควรพัฒนากลไกที่สนับสนุนวงจรการสร้างความรู้ตามโมเดล SECI ที่เชื่อมโยงข้ามองค์กรและหน่วยงาน เช่น การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้ปฏิบัติงาน การพัฒนาฐานข้อมูลกรณีศึกษาและแนวปฏิบัติที่ดี และการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community) ที่เชื่อมโยงระหว่างโรงเรียน มหาวิทยาลัย และหน่วยงานพัฒนาครู

การสนับสนุนการขยายผลนวัตกรรมที่มีประสิทธิผลเป็นอีกประเด็นสำคัญ โดยควรมีการพัฒนากระบวนการและกลไกที่ช่วยให้นวัตกรรมการศึกษาที่ประสบความสำเร็จในระดับพื้นที่สามารถขยายผลสู่วงกว้างได้ เช่น การพัฒนาระบบการประเมินและรับรองนวัตกรรม การสนับสนุนทุนวิจัยสำหรับการขยายผล และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างผู้พัฒนานวัตกรรมกับหน่วยงานที่มีศักยภาพในการขยายผล ตัวอย่างเช่น การขยายผลนวัตกรรมการสอนทวิภาษาที่ประสบความสำเร็จในพื้นที่ภาคเหนือและสามจังหวัดชายแดนใต้ หรือการขยายผลรูปแบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการของโรงเรียนต้นแบบต่างๆ

การดำเนินงานด้านการวิจัยและพัฒนาจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์และวิธีการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยต้องพัฒนาระบบการทำงานที่เอื้อต่อการสร้างความรู้และนวัตกรรมร่วมกัน (Co-creation) ระหว่างนักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงาน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีการจัดสรรทรัพยากรที่เหมาะสมสำหรับการวิจัยที่มีลักษณะบูรณาการและยาวนาน และมีการพัฒนาศักยภาพของนักวิจัยและผู้ปฏิบัติงานให้สามารถทำงานวิจัยที่เชื่อมโยงทฤษฎีกับการปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการวิเคราะห์ข้อค้นพบทั้ง 4 ประเด็นหลักข้างต้น สามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ การศึกษาไทยกำลังเผชิญกับรอยต่อที่สำคัญ 4 ด้าน ได้แก่ รอยต่อระหว่างการศึกษาในระบบและนอกระบบ รอยต่อจากความหลากหลายของผู้เรียน รอยต่อระหว่างศาสตร์และสาขาวิชา และรอยต่อระหว่างผู้ขับเคลื่อนการศึกษา รอยต่อเหล่านี้ส่งผลต่อคุณภาพและความเท่าเทียมทางการศึกษา โดยเฉพาะในกลุ่มผู้เรียนที่มีความเปราะบางหรือมีความต้องการพิเศษ

อย่างไรก็ตาม การศึกษาพบนวัตกรรมและแนวปฏิบัติที่มีศักยภาพในการสามารถย่อต่อเหล่านี้ทั้งในระดับระบบ เช่น ระบบธนาคารหน่วยกิต ระบบมาตรฐานคุณวุฒิวิชาชีพ และการจัดการศึกษาแบบพหุภาษา และในระดับการจัดการเรียนรู้ เช่น การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง การเรียนการสอนแบบบูรณาการ และการพัฒนาพื้นที่เรียนรู้นอกระบบ นวัตกรรมเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นไปได้หากมีการออกแบบและดำเนินการอย่างเป็นระบบ

ดังนั้นการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงให้เกิดผลในวงกว้างจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จาก “เลนส์ของรัฐบาล” สู่ “เลนส์ของผู้เรียน” และการพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยต้องอาศัยความร่วมมือในการระดมทรัพยากร แลกเปลี่ยนความรู้ และพัฒนานวัตกรรมร่วมกัน จากข้อค้นพบทั้งหมด นำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เน้นการสนับสนุนความหลากหลายของรูปแบบการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ด้านการบริหารจัดการที่มุ่งพัฒนาระบบการเทียบโอนและการเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงาน และด้านการวิจัยและพัฒนาที่ส่งเสริมการวิจัยเชิงระบบและการขยายผลนวัตกรรมที่มีประสิทธิภาพ

ความท้าทายสำคัญในการขับเคลื่อนข้อเสนอแนะเหล่านี้คือการสร้างความร่วมมือและการยอมรับจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน การจัดสรรทรัพยากรที่เพียงพอและต่อเนื่อง และการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์จากนวัตกรรมและแนวปฏิบัติที่ประสบความสำเร็จแสดงให้เห็นว่า การสร้างการเปลี่ยนแปลงเป็นไปได้หากมีการออกแบบและดำเนินการอย่างเป็นระบบ และได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง

รายการอ้างอิง

- กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2567). รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการ “การคาดการณ์อนาคตการศึกษาทางเลือก”. กรุงเทพฯ: กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา.
- องค์การยูนิเซฟ. (2567). *ช่องว่างและความเหลื่อมล้ำ: เพื่อเด็กทุกคนในประเทศไทยได้เติบโตอย่างเท่าเทียม*. กรุงเทพฯ: องค์การยูนิเซฟ ประเทศไทย.